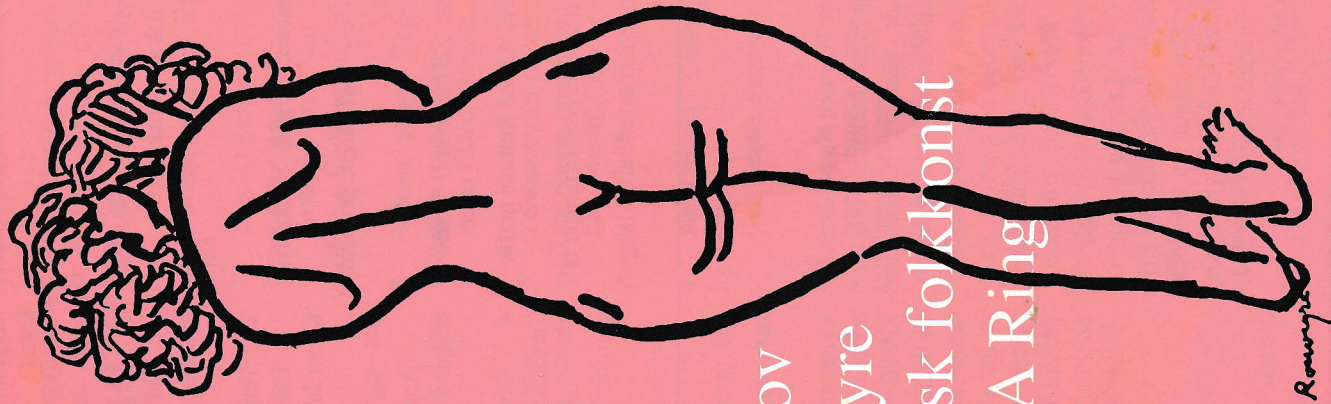
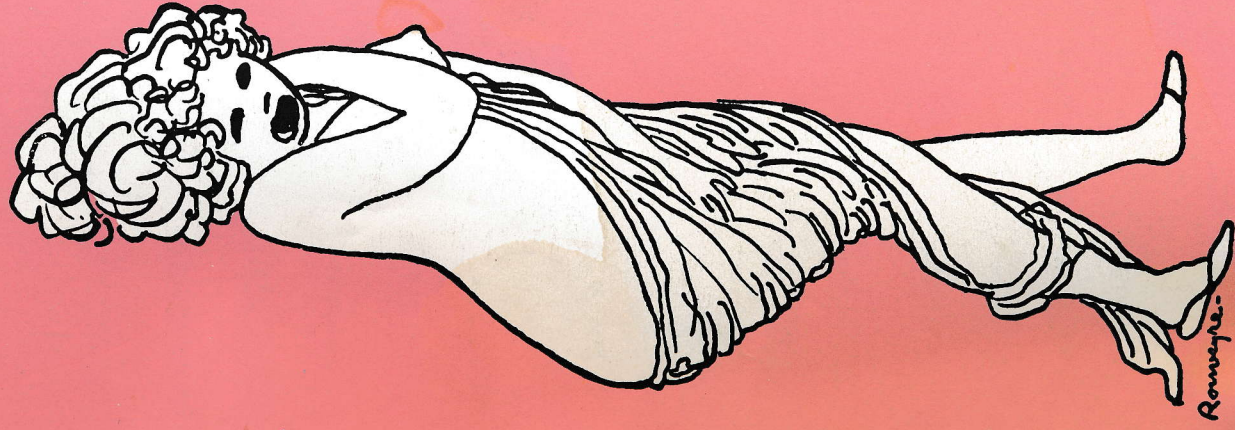


FÖRROCHNU



Saltykov
Rouveyre
Kinesisk folkkonst
Om L A Ring



FÖRR OCH NU

Tidskrift för en folkets kultur

Postgiro: 35 60 72 - 9

Bankgiro: 324 - 1262

Prenumeration: 140:-/4 nr

Stödprenumerat: 200 kr/4 nr

Medlemskap: 100:-

Årsavgift: 100:-

Adress: Box 9001

126 09 Hägersten

Redaktionen kan nås genom följande

personer, vardagar säkrast efter kl 20:00:

Jan-Olof Erlandsson tel. 08/29 92 16

Tomy Gustavsson tel. 0156/119 06

Mats Miljand tel. 018/11 07 41

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande
Tomy Gustavsson, ansv.

Förenings pa-
utgivare

Anette Sandström, kassör

Ulla-Britt Antman

Kersti Berggren

Jan-Olof Erlandsson

Gunilla Karlsson

Anne Lidén

Mats Miljand

Margareta Zetterström

Håkan Ågren

Kent Begler

Per-Olov Käll

Stefan Lindgren

* FÖRSVAR FÖR

YTTRANDE

OCH TRYCK-

FRIHET

* ANTIMPERIA-

LISM

FÖRR OCH NU begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare; medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i FÖRR OCH NU utför själva ett frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folk-rörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet. Man kan stå på egna ben!

Om Du tycker att tidningen är bra och om Du vill att den skall fortsätta att utvecklas ge då gärna en gåva men helst en eller flera prenumerationer!

Om Du bor i Stockholmsstrakten ring då gärna någon av ovanstående kontaktpersoner och kom sedan upp för att delta i arbetet. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Innehåll:

Gun Kessle. Ledare

Jahn Thon. Den moderna kårandan och vår tids bödlar

Gerd Kaminski. Den kinesiska folkkonsten idag

Eske K Mathiesen. Om L A Ring

Gun Kessle. En exemplarisk teknare: Andrée Rouveyre

Rose-Marie Svartz. Saltykov-Sjtjedrin

Michael Saltykov. Den trogne Trezor

Eske K Mathiesen. Broby-Johansens sista bok

Bokanmälningar

4
5
18
33
42
52
60
66
68

Omslagsbilder av Rouveyre

Den moderna kårandan och vår tids bödlar

Om de intellektuellas väg genom den norska tillvaron
av Jahn Thon



ill. Kersti Berggren

Jahn Thon gör ett inlägg i den aktuella debatten om de intellektuellas roll i det europeiska samhället. Med hjälp av exempel från Norge, belyser han hur det intellektuella skiktet, som förr vanligen följt rådande vindar, nu i kraft av sitt antal är på väg att frigöra sig från sitt beroende av andra samhällsklasser och självständiggöra sig som ett eget samhällsskikt.

Artikeln kan sägas ingå i en svit artiklar som publicerats i Förr och Nu t.ex. om Cranes och Morris socialism (nr 3/86 och 1/87), Sartres existentialism (nr 3/86) och Pisarevs litteraturkritik (nr 1/87), som alla på olika sätt behandlar frågan om de intellektuellas ansvar och förhållande till den värld de lever i.

rådet! Vad vi skulle behöva är att slippa de återkommande höjningarna av tidskrifts- portot. Friställ de onödiga byråkraternas och ge oss ett lågt och stabilt tidskrifts- porto istället!

Också AMS ger pengar till kultur; då till företag som *Contractor Marknadskom- munikation AB*. Det gjorde en trycksak åt AMS, *Kulturarbetsförmedling* som kom till oss. En pretentiös, pladdrig och osak- lig fyrfärgstrycksak långt dyrare att trycka än vad vi som arbetar med kultur skulle haft råd med. De skriver att AMS kan ordna kontakt med *en rikskändis* då AMS har kataloger över författare och bildkonstnärer och andra. Men inte endast trycksaken utan själva arbetsuppgiften är bara ett sätt för ämbetsmännen att klämma staten på pengar för icke-arbete.

Den som vill ha kontakt med en för- fattare ber att få Svenska Författare- förbundets matrikel och tar själv kontakt. Så enkelt är det. Ämbetsverk behövs inte för uppgiften.

Nej! Hjälp kulturen genom att ta bort pålagorna och avskaffa byråkraternas.

Gun Kessle

Nästan alla kulturtidskrifter har det svårt med ekonomin. Trots stora mängder oavlönat, ideellt arbete blir det allt tuffare villkor för kulturtidskrifterna på grund av de ständigt ökande utgifterna. Ta portot till exempel! Trots att Posten är ett av Sveriges vinstrikaste företag med årliga vinster på hundratals miljoner kronor, så höjs tidskriftsportot rejält varje år.

Men i år skall det bli mer pengar till kulturtidskrifter sägs det. Fast vart går dessa pengar?

Kulturrådet skall genomföra en treårig försöksverksamhet med särskilda år- gärder vad gäller marknadsföring och distribution samt utbildning av och råd- givning till kulturtidskriftsansvariga.

Alltså får FÖRR OCH NU ett brev från "Kulturtidskriften" som meddelar att den med dessa pengar prenumererat på press- klipp från AB Pressklipp. Det är ett stöd. Till AB Pressklipp.

Det bör sägas klart och tydligt: Den omskrutna statliga stödpolitiken är bedrägeri. Den hjälper inte oss. Den för- svårar ideellt arbete och försörjer i stället en växande byråkrati i och kring Kultur-

För över ett år sedan fick jag en förfrågan om att skriva en artikel i *Förr och Nu* om de intellektuella. Jag tog med nöje på mig uppgiften och här är resultatet av arbetet.

Under det här året har jag haft en rad uppdrag som haft samband med detta ämne. Jag har hållit en inledning i Norsk Litteraturkrikerlag, ett föredrag i Norsk Forfatterforening, fått en förfrågan om att skriva ett sakkunnigutlåtande till den största norska bokklubben, diverse förfrågningar från norska radion, och skrivit flera tidningsartiklar.

Och samtidigt har de synpunkter jag framfört mött lite mothugg och ingen debatt. Bara tystnad. - Verkligen skrämmande när man tänker på den underliggande tesen: Den ohyggliga tendensen att norska och europeiska intellektuella mer och mer utvecklar en sluten kåranda som medför att de får samma funktion som bödeln i 1700-talets Paris, att censurera och hålla farliga och oppositionella tankar borta. De intellektuella blir vår tids bödlar genom att lösgöra sig som självständig grupp i samhället.

De intellektuellas storlek som grupp i det norska samhället

Skall stora ord som ansvar, förpliktelser, svek och opportunism betyda något ifråga om intellektuella måste vi se hur denna grupp har växt fram i Norge.

En kvantitativ måttstock kan vara antalet universitetsstudenter. Universitetsstudenterna utgjorde en relativt stabil grupp i det norska samhället ända fram till 1955. Deras andel av befolkningen var tämligen konstant. Vid sekelskiftet fanns det 1500 studenter i Norge, 1940 var antalet 6000. Under perioden 1945 till 1955 gick antalet till och med tillbaka, så att det 1955 fanns 5000.

Från det året har det däremot varit en explosiv utveckling: 10 000 studenter 1961, 20 000 1965, 30 000 1970 och 40 000 1975.

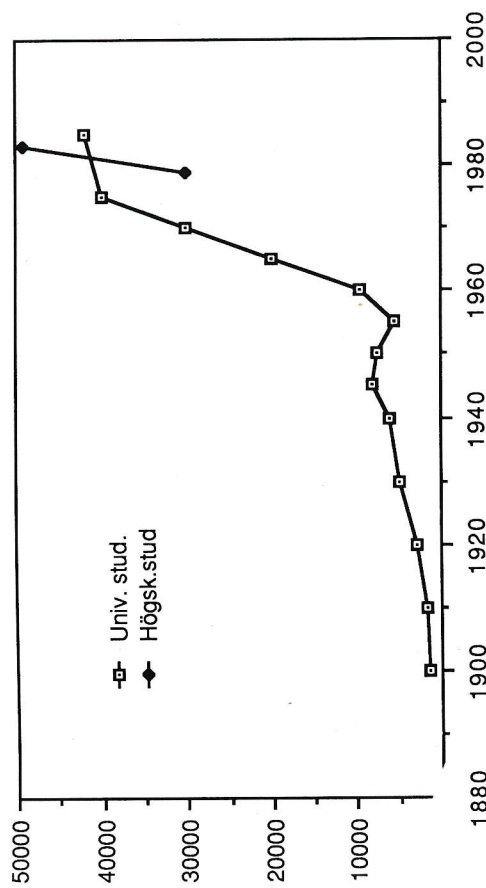
Därefter har den stigande kurvan planats ut. Med ett viktigt tillägg. Om vi ökar på med andra högstestudenter, t.ex. studenter vid distrikthögskolor och pedagogiska högskolor har antalet ökat ännu mer dramatiskt. Högstestudenterna visar dessutom att studentgruppen genomgått en stor förändring i sig själv. 1975 fanns det 30 000 högstestudenter och 40 000 universitetsstudenter. 1981 blev högstestudenterna i majoritet och idag finns det sammanlagt ca 95 000 studenter i Norge - 53 000 vid högskolor och 42 000 vid universitet. Antalet potentiella intellektuella yrkesutövare i det norska samhället har dramatiskt mångdubblats inom en ytterst kort period, och 70-talet var decenniet för själva studentexplosionen.

Varifrån rekryteras studenterna?

Är det borgerskapets barn eller arbetarungar och barn till bönder och fiskare som utgör den här stora ökningen? Vid en första anblick kan det se ut som om det *inte* i första hand är borgerskapets barn som står för ökningen. Det var t.ex. bara 3,5% av arbetarbarnen som tog studentexamen 1951, medan det var 21% 1978. Antalet avlagda examina bland barn till bönder, fiskare, arbetare och hantverkare ökade med mellan 5 och 8 gånger, medan ökningen bland barn till det självständiga borgerskapet lite mer än fördubblades. Bland barn till högre tjänstemän och akademiker ökar antalet avlagda examina bara en halv gång.

Vad som sker fram till 1974 är att arbetarbarnen först och främst tar studentexamen

ANTAL STUDERANDE I NORGE



innan de går ut i yrkeslivet, medan den delen som går vidare till universitetet är stabil (ca 1/3). Borgerskapets barn däremot och barn till högre tjänstemän och akademiker studerar i långt högre grad vidare på universitetet. Borgerskapets barn upprätthåller alltså hela tiden en relativ överlägsenhet. Under en period när arbetarbarnen i ökande grad tar studentexamen rycker en större del av borgerskapets barn fram till universitetsutbildning. Trots att examensfrekvensen är olika, är det ändå klart att det har skett en utjämning över tid när det gäller

studenternas klassmässiga bakgrund, men lika viktigt är det att slå fast att den borgerliga övervikten hela tiden är för handen så att det snarare är borgerskapets än arbetarklassens ideal som får hegemoni bland studenterna. Ökningen av antalet studenter gör att borgerliga intellektuella får en allt större grupp som de kan prägla med sina idéer.

Vart tar de med intellektuell utbildning vägen?

Idag utgör de statliga ämbets- och tjänstemännen omkring 10% av den yr-

kesaktiva delen av den norska befolkningen - 184 000 1984, men många av dem kan inte räknas till de intellektuella. Kvantitativt kan 1988 komma att bli ett avgörande år när det gäller klassförhållandena i Norge. För första gången i historien kommer människor sysselsatta med tekniskt, vetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete möjligen att bli den största gruppen i landet.

De är i färd med att passera den hittills kvantitativt största gruppen: den traditionella arbetarklassen sysselsatt inom industri och bygg och anläggning.

1980 var skillnaden mellan grupperna 127 000 (489 000 mot 362 000). Sex år senare var skillnaden bara 22 000. Mot detta kommer några att hävda att den här utvecklingen inte är så intressant, eftersom data och kommunikationssamhället i framtiden alltmer kommer att sudda ut skillnaderna mellan intellektuella och arbetare.

Det är säkert riktigt, men följderna kommer enligt min mening att bli att både intellektuellt arbete generellt och de intellektuella som speciellt skikt kommer att få ökad betydelse. Det kommer snarare att stärka än att försvaga de intellektuella position i samhället.

Det ökande antalet studenter och de intellektuella frammarsch på bekostnad av den traditionella arbetarklassen är tendenser som är relativt välkända. En annan förändring av klassförhållanden är däremot mindre känd. Den har satt in vid en mycket senare tidpunkt och kommer kanske att omvandla det norska samhället ännu mer radikalt.

Människor sysselsatta med *administration* och *förvaltning*, *företags-* och *organisationsledning* har stått för den procentuellt största ökningen de senaste

åren. Under perioden 1980-85 ökade den här gruppen med hela 36%, från 96 000 till 132 000. Tendensen förstärks ytterligare av att det också har varit stor tillväxt i antalet sysselsatta med ledningsuppgifter inom andra statistiska grupperingar.

Den våldsamma ökningen i mängden intellektuellt arbete i samhället gör att vi inte längre står inför bara kvantitativa förändringar, utan vi är i dag vitne till en *helt ny kvalitativ förändring* när det gäller de *intellektuellas plats i samhället*, en förändring som påverkar maktförhållanden, rubbar hegemoniska förhållanden, inverkar på de sociala relationerna i samhället och inte minst inför helt nya värden och ideal i samhällets självförståelse.

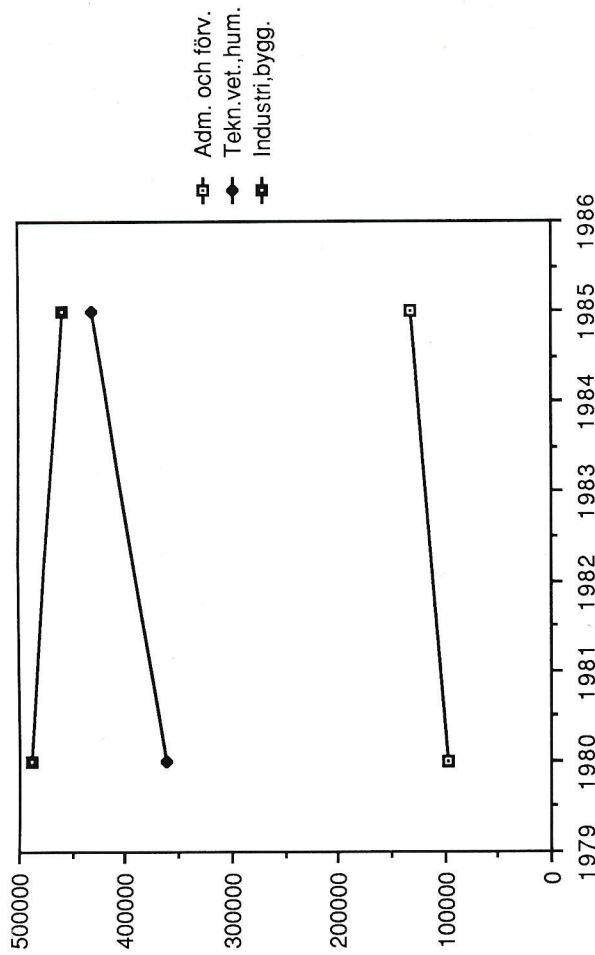
Detta kvalitativa språng skiljer sig från de tidigare förändringarna i intellektuellas ledarskap. Ledningen för den norska staten har nästan alltid rekryterats bland de intellektuella.

Fram till införandet av parlamentarismen 1884 var det ämbetsmännens monopol på klassisk bildning som gav den här grupperingen en särställning i staten. Från 1900 till 1935, industrialiseringens epok, var det "det praktiska livets män" inom skeppsfart och näringsliv som rekryterade toppledarna.

Genom uppbyggnaden av landet från 1945 gjorde socialekonomerna entré. De senaste 20 åren har den grupperingen behållit sin dominerande ställning, bara fyllets på och stärkts med en grupp samhällsvetare. Det är de här grupperingarna som har legitimerat makten i det norska samhället oavsett om stortingsmajoriteten och regeringen har varit socialdemokratisk eller borgerlig.

De flesta av dessa grupperingar, kanske

ANTAL SYSSELSATTA I NORGE



med undantag för socialekonomerna, har utövat ledningen så att det varit möjligt att föra samhällsdebatt på principiell grund. Under ämbetsmannaeoken - den borgerliga offentlighetens stora klassiska tidsålder - var makt identisk med bildning. Under nästa epok knöts makten direkt till klasskampen och den allmänna samhällsdebatten. Den ideologiska hegemonin i Norge var ända fram till slutet av trettioåret knuten till den praktiska politiken och kampen mellan olika politiska ideologier.

Med socialekonomernas inträde i det norska samhället efter 1945 och deras enorma inflytande, uttrycks makten genom det samförstånd som skapas på

tvärs av partipolitiska skiljaktigheter om tidens mest centrala och allt överskuggande målsättning: *ökad ekonomisk tillväxt*.

Och den målsättningen har det varit omöjligt att sätta grundläggande frågetecken för. Det är intressant att i den första fasen av den ekonomiska tillväxtprioden, ända fram till 1955, minskade antalet studenter och potentiella intellektuella drastiskt.

Utvecklingen styrdes säkerligen och hade sin förklaring. Med akademernas starka ökning från 1955 och två decennier framåt skapas helt nya grupper intellektuella som sipprar in i statsapparaten många korridorer och kontor. Samhälls-

vetare, olika typer av ekonomer och rena specialiter på administration är sådana nya grupperingar.

Intellektuellas värderingsgrunder

Hittills har jag sett på de intellektuella utifrån - i förhållande till antal och uppgifter i samhället. Ändå är det inte här som det stora kvalitativa språnget ägt rum. Det berör i stället skiktets inre sammansättning, värderingsgrund och idésyn. Min tes är: Ända fram till 60-talet präglades de intellektuella i stor grad av *beständighet*. De passade helt i kostymen. Den gamla vänstersocialisten Trygve Bull har gått i samma dress sedan han var 16 år. Denna fasthet gällde en Dalgard, en Hegna, en Solheim, en Nordahl Grieg, en Evensmo - till vänster. Eller H.C. Hambro, en Groth till höger. När H.C. Hambro som Norges främste konservativa politiker under det här århundradet kunde leva i en hel mansålder ett totalt splittrat dubbelliv med två makar handlade han bara i enlighet med bästa borgerliga dubbelmoral. Ingen i offentligheten uppfattade det som något speciellt märkligt eller som någon politisk belastning.

Mellankrigstidens mer konturlösa och instabila gestalter som de reaktionära Nils Kjaer och Sven Elvestad och den radikale Helge Krog som alla tre var goda vänner, uppförde sig också efter bestämda och vedertagna traditioner. Bohemen och kulturradikalen hade sitt fastlagda rollhäfte. Rollen som intellektuell var också bestämd för Didrik Arup Seip, universitetets rektor 1940, som blev ar- resterad och sänd i tysk fångenskap för motstånd mot ockupationsmakten. Fästän- han mitt under kriget som tysk fånge fick fria forskningstyggar, lön som motsvarade

en universitetsrektors och resemöjligheter i hela Tyskland och Danmark och därtill publicerade en rad forskningsarbeten, blev han ändå hyllad som en stor motståndsmän vid hemkomsten till Norge. Ingen såg hans handlande som svek. Så uppförde sig ju intellektuella! Ingen väntade sig något annat av dem.

Dessa fastlagda mönster och denna beständighet förändrades dock på ett avgörande sätt under 60- och 70-talet. På alla områden inom samhällsvetenskap och kultur utvecklades teorier som uttryckte nya värderingar och en helt ny människosyn. Viktigast var de nya rollspels teorierna i psykologi och litteratur. Den relativisering som vi ser i postmodernismen har sin grund i och paralleller i den tankemässiga överbyggnad som utarbetades av den kritiska samhällsteorin på 60-talet, särskilt Frankfurtsskolans verk.

Den gången omformades relativisering- en raskt i positiv riktning. Grundläggande samhällsförändringar var både möjliga och önskvärda för den ökande mängden av intellektuella. Så romantiska och optimistiska var många att till och med klassändpunkten kunde bytas ut på da- gen.

Marxister i t.ex. den norska maoistiska rörelsen byggde också på det här idéfundamentet. Men det är först nu på 80-talet som vi verkligen ser konsekvenserna av denna historiskt epokgö- rande relativisering, ofta i alltmer bisarra varianter.

Maos lilla röda är ofta ingen nackdel, snarare en fördel, för att nå upp till le- dande positioner i det kapitalistiska Norge. Idag skulle firman "Maos Management Corp." inte vara någon omöj- lighet. Det finns många exempel på att gårdagens maoister far iväg på den poli-

tiska skalan och i den sociala hissen från progressiv rektor till ledarställning i en stor managementfirma, från partisekre- terare i ett maoistiskt parti till att bilda sin egen konsultfirma för näringslivet, från en av marxisternas ledande fackliga förtroendemän till direktör för ett stort skeppsvarv, från oppositionell konstnär till konstprofessor, från företagsledare i en maoistfirma till verkställande direktör i en tidning utgiven av Norges största tidningsimperium, och inte att förglömma alla de progressiva journalister som går in i ledande positioner i andra publikationer. *Alla exempel har hämtats ur den norska verkligheten.*

Det här är något helt annat än att in- tellektuella alltid har ändrat ståndpunkt efter rådande vindar. Poängen är att Mao har hjälpt dem dit de har kommit. Möjligen kommer ingen av dem att säga att de har ändrat grundläggande synsätt. Vid val röstar de fortfarande långt till vänster. Ingen kommer att säga att de har gått över för att tjäna en annan klass. Troli- gen kommer de att rynka på ögonbrynen åt själva problemsällningen. I Norsk Forum och på det supermoderna Aker Brygge kommer de att möta likasinnade. Där kommer de också att träffa rollbyttarna som kommer från höger. Flexibla, fram- gångsrika och internationaliserade. För det är på 80-talet som 60-talets rollspelshjälte har fått sina reella samhällseliga möjligheter. För samtidigt som de intellektuella är mycket mer flex- ibla än tidigare är de också i färd med att *självständiggöra sig som eget samhälls- skikt.*

Intellektuellas värderingar och uppfö- rande blir i allt mindre grad avhängiga av politisk bakgrund, klassförhållanden och geografi. Deras blick riktas inte mot den

egna bakgrunden och andra folkgrupper, utan mot framtiden. Och med den blicken ser inte Janne Carlzon med sitt "riv py- amiderna" så mycket annat än de tidigare marxister som nu har blivit postmodernis- mens främsta teoretiker i Paris. Banden mellan de intellektuella och andra samhällsgrupper blir slakare och slakare. Ökat självmedvetande och homogenis- ering tvärs emot gamla skiljelinjer har vi ett gott exempel på i forskningsprojektet som hösten 1987 gav ut boken "Scenarier 2000". Författarna är en grupp yngre samhällsforskare (ekonomer, jurister, sociologer, statsvetare) som med pengar från flera offentliga departement och en rad privata företag har arbetat med framtidsutsikter för det norska samhället. De har enat sig kring tre möjliga fram- tidsbilder. Gruppens ledare är en ung framträdande högerpolitiker, men poängen är att ingen av deltagarna ser på politisk tillhörighet som en väsentlig fråga. Att alla scenarier förutsätter dagens kapitalistiska produktionsätt oförändrat och att tredje världen är helt perifer är just typisk för den nya typen av moderna in- tellektuella. Omsorgen om egna barn är viktig, majoriteten av jordens befolkning är ovidkommande. Här har vi framtidens ideologer som har sitt främsta känne- tecken att "gamla" motsättningar och tillhörande förhållanden, samt dito ideo- logier, är försvunna.

Men om vi verkligen önskar att studera hur kårandan stärks, skall vi först och främst gå till media. Det har blivit en populär slogan att media förvandlar allt till underhållning. Långt allvarigare är däremot att mediaintellectuella av kött och blod i allt större grad uteslutande sysslar med varandra. I media möter vi snart bara media själva. I litteraturen, i TV,

i tidningar, möter vi tidens ansikte: organisationsanalytiker, mediaförmedlare, texttolkare, börsmäklare, politikerlingvister.

Socialt förtryck blir i kvällspressen omvandlat till socialpornografi, klasskamp blir extremiststämplad av universitetsintellektuella, produktionslivet är i media det liv som föregår på börsen, situationen i den norska skolan och läraernas rättmätiga kamp blir en fråga om spelregler. Norges största ekonomiska skandal, femmiljarderssvindeln på Mongstad, blir till medias jakt på verkställande direktör. Människor i tredje världen går upp i rök och omvandlas till oändliga tal i den stora räkningen över världens skuldkris.

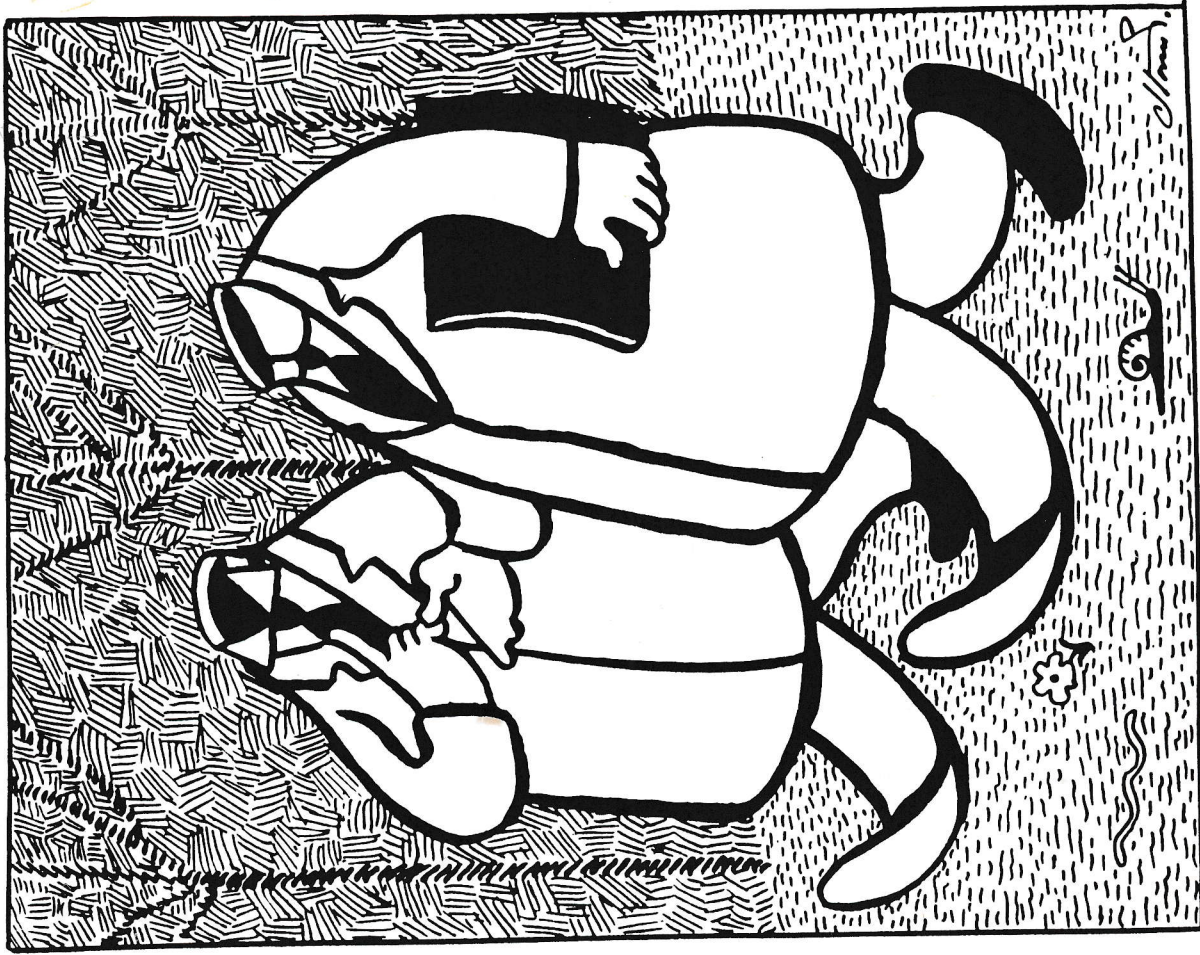
Vart och ett för sig är dessa exempel inte så skrämmande, men sammantagna utgör de en tendens av ohyggliga mått. De mest framgångsrika romanerna idag i Norge handlar om hur de har skrivits eller hur de skall läsas. Tidskrifterna handlar om andra tidskrifter, och den enda skillnaden mellan litterär tidskrift i Norge och Sverige är att kommentarerna till de senaste tendenserna i de pariska tidskrifterna är en aning fasförskjutna. Sverige ligger i regel ett halvt år före.

Tidningarna i Norge är i extrem grad upptagna av media, i synnerhet TV. Jag tror inget annat land här kan mäta sig med oss. En av Norges mest intressanta författare, Kjartan Fløgstad, skriver i tidskriften Samtiden nr 1/87 att språket idag har blivit den grundläggande produktivkraften. Huvudpersonerna i hans senaste roman, liksom huvudpersonerna i Jan Kjørstads senaste roman är alla lingvister, textanalytiker och kultursociologer, människor som lever i media för att tolka media själva. De författare och kritiker som fortsättningsvis anser att litteraturen skall

kunna ta ställning till varaktiga och grundläggande samhällsförändringar och skapa förpliktande band till andra samhällsgrupper än de intellektuella blir förlöjligade och stämplade som hopplöst gammalmodiga.

Alltifler av de tongivande författarna följer Herbert Marcuses teori om att det som är positivt givet, det som kan förekomma i samhället, aldrig kan skiljas i konsten. Det positiva ligger däremot i själva berättarstrukturen och i det att konsten hela tiden är "modem". Idéer från intellektuella författare till andra intellektuella. Starka krafter i dagens samhälle hävdar att utvecklingen legitimerar sig själv - som utveckling - antingen det är inom den avantgardistiska konsten eller inom forskning och industriutveckling.

Intellektuella och andens arbetare har alltid varit utsatta för en stark samhällelig press. Som ideologer har de varit efterfrågade av såväl maktavare som undertryckta. Följaktligen har de alltid splittrat upp sig i olika grupperingar med olika värderingar och politiska uppfattningar. De har ingått i mer eller mindre fasta förbindelser med andra samhällsklasser. Idag ser vi början till en ny utveckling. De intellektuella löser upp banden till grupper i samhället som har en helt annan samhällelig ställning än de själva. När de mer och mer har blivit en lösripen, självständig grupp följer det nästan av sig självt att de blir en mer ensartad och homogen grupp. De är i färd med att bli sina egna tjänare. Med egna hållningar, som avviker från andra grupper, egna värderingar, sitt egna säregna sätt att se framtiden på, sina egna tidskrifter, egna bokklubbar, sin egen flytande ideologi, som snabbt kan skifta karaktär. Och de



Storm P. Intellektuella 1939.

kommer lika ofta från den politiska högern som från vänstern.

avhängig av en rad sanningskrav: moraliska, politiska, kunskapsmässiga. Men någon avgörande betydelse kan konst och litteratur inte få, om vi inte tar med den konstnärliga sanningen.

Kulturarbetarnas plats

Varje förståelse av konst och litteratur är

För att kunna värdera giltigheten av sådana sanningskrav är vi som kulturintellektuella nödsakade att ha en medvetenhet om samhällsutvecklingen. Vår självförståelse skapas i samhället, samhället får den förståelsen tillbaka i form av bekräftelse och legitimering.

I Norge har vi faktiskt en sammanfattande undersökning av kulturförmedlarnas självförståelse. Med utgångspunkt i en empirisk enkätundersökning belyste kultursociologen Sigurd Skirbekk i en bok, *Kulturoppfattningar og samfunnsutvikling* (1971) sådana frågor.

För över 15 år sedan slog han fast som huvudslutsats att kulturförmedlarna nästan utan undantag anser samhällsutvecklingen vara ledd av självstyrande teknologiska processer, medan "kulturlivet" utgör en sektor för sig själv, oavhängig av samhället i övrigt. Och utan möjlighet att påverka samhället. Litteratur och kultur uppfattas som en randzon. Antagligen är den insikten lika utbredd idag. Det är väl samma tankar som ligger bakom när man säger: "romanen är död", "konsten kan inte peka på bestämda lösningar", "all kultur har blivit underhållning", "konst och kultur är bara lek och fantasi."

En skenbar anspråkslöshet hos konstnärer och kritiker - benägenheten att förneka den samhälleliga betydelsen av det de själva har skapat, bidrar i hög grad paradoxalt nog att göra de intellektuella oberoende. Konst och kultur uppnår ökad cirkulationseffekt och ökat värde bland de intellektuella i takt med en reducerad betydelse i samhället som helhet. I Danmark tar sig tendensen uttryck i ett förnyat intresse för den gamla parollen l'art pour l'art, i Norge ser vi snarare en motsatt tendens. Man kan nästan tala om en konst-

vägran. När konsten försvinner ut kommer *texten* in. Den grundläggande skillnaden konst - icke konst förnekas, och ersätts i stället med texter, som indelas efter graden av komplexitet, modernitet eller formexperiment. Ett liknande synsätt gör sig gällande i skolan i modersmålsundervisningen, bland några av landets främsta författare och inte minst bland många av de nya, unga författarna. Att försnilla idén om konstens nödvändighet är inte bara meningslöst utan också ett av de klaraste tecknen på att kulturförmedlarna fränsäger sig sitt ansvar som intellektuella. Äkta konst, antingen den är traditionell eller modern, representerar en kraft som kan skapa ett öppet rum runt oss. Den är en tilläggsdimension i tillvaron. Att gå in i ett betydelsefullt konstverk är som att befinna sig på en utsiktspunkt, där vi kan se oss själva blixtskarpt. Konst äger en potentiell kraft som förändrar vårt liv därför att den angriper den hegemoni och den terror som etablerad och stelnad insikt innebär.

Det finns som bekant många sätt att reducera ett konstverks komplexitet på. Man kan neka att ta ställning till konstverkets moraliska och politiska implikationer, överse med verkets kunskapsmässiga innehåll, man kan sluta ögonen för att ett konstverk också förmedlar ideologi. Sådana tankemässiga och klassmässiga inskränkningar förekommer ofta. I dagens situation tror jag emellertid att konstvägran är minst lika utbredd och förödande.

På vad beror denna motvilja mot att tala om konst? Mot att tala om konst som påverkan? En orsak kan vara en ovilja att erkänna det personliga och konkreta. Framhåller man konstens betydelse, måste man erkänna att konstverket är

skapat av levande människor av kött och blod, som läsaren själv. Mycket av dagens litteratur, och inte minst debatten omkring den, försiggår i abstraktionens tunna luft. Konkreta förhållanden som skapar och påverkar mottagandet av varje konstverk, som klassbakgrund, kön, personlighet - är nästan helt frånvarande. Av en missförstådd fruktan för att inte verka moderna nog, en fruktan för att bekräfta en gammalmodig individualism hamnar man slutligen i det abstrakta.

När kulturintellektuella idag postulerar att "individen är upplöst", "den sammanhängande berättelsen död", "verkligheten hänger inte längre samman", "alla heltäckande värdesystem har spelat ut sin roll", absoluteras det att gälla varje människa.

Självfallet är sådana påståenden bara ideologiska utsagor som både är sanna och falska. Det kan vara sant för den enskilde författaren och kritiker som ett uttryck för deras självförståelse och som en bekräftelse på deras egen samhälleliga position. Men där slutar också giltigheten. För kulturarbetare idag är det att framhäva konsten som en möjlig samhällsförändrande kraft, ett av de viktigaste sätten att erkänna sitt ansvar på. En text kan vara nog så intressant men bara ett konstverk kan frigöra litteraturens enorma moraliska, politiska och kunskapsmässiga möjligheter.

Ledning och kulturell osmos

En anna orsak till att kulturförmedlarna ofta förnekar konsten och inte vill erkänna dess stora samhälleliga betydelse, tror jag är en bristande förmåga och vilja att sätta sig in i grundläggande samhällsförhållanden. Och inte minst sin egen och

andra intellektuellas plats i samhällsutvecklingen. Bekvämligheten segrar så att man bara ser sin egen lilla värld, man ser inte att man som kulturförmedlare är en integrerad del av ett mycket större socialt - skikt. Och man förstår inte att detta skikt just idag genomgår stora förändringar.

Bristande samhällsförståelse och skral självinsikt gör att få intellektuella påpekar, och tar ställning till, de starka tendenserna till att intellektuella både får ökad betydelse och självständighet som egen grupp i samhället.

Förbindelselinjerna är inte alltid så lätta att få syn på. Det kan skenbart se ut som om det är ett långt avstånd mellan en fattig författare och en modern nyrik finansmäklare, mellan en okänd målare och en framgångsrik ledare i näringslivet. Förbindelselinjerna finns där lika fullt. De går bara inte så direkt.

Oslos största bokhandel innehåller bland mycket annat 3 stora avdelningar med böcker. Vid ingången tronar som förut skönlitteraturen. Många läsare skyndar ofta förbi den avdelningen bort till en avdelning lite mer i skymundan, men lika stor i omfång - stora, tunga hyllor med ny och gammal ockultism.

Den verkliga framtiden finns däremot en trappa upp, i avdelningen för *management och organisationsteori*. Här kan vi finna de senaste trendundersökningarna som förutspår att kulturen kommer att bli en av de viktigaste faktorerna för produktivitetstillväxten. Här finner vi den flygande ledningsteoretikern Janne Carlzon, som i god postmodern stil förkunnar: "död åt hierarkierna, riv pyramiderna", omringad av böcker om kreativitet och kreativitetscirklar, kreativ kommunikation, nya organisationsmo-

deller, flat struktur, företagskultur, kunskapsföretag och alldeles vid utgången en internationell bästsäljare, Edvard de Bones "Letters to thinkers".

Denna expanderande avdelning är nog ett varsel om att ledning och organisation kanske kommer att bli den viktigaste produktionsfaktorn i samspel med informationsindustrin och finanskapitalet, men samtidigt styrande och överordnad.

Ingen annan grupp i samhället - den grupp som alltså är störst i tillväxt och som redan omfattar runt 150 000 människor - *ledarna* - kommer att ha ett så stort behov av idéer som kan bekräfta och legitimera makt, expansion och framgång för några, och resignation, stagnation och nöd för andra, som dessa nya härskande intellektuella skikt.

Stadig tillförsel av innovationer och "kreativa" idéer kommer att bli en allt ökande livsnödvändighet. Och i suget efter legitimitet och tankar kommer litteraturen och kulturen in. Förbindelselinjerna kommer säkert inte att vara direkta och de behöver inte ens erkännas av någon av parterna. Från små fickor i randzoner tror jag konsten och kulturen, och främst den skriftproducerande, genom "mellanhänder" kommer att bli viktigare och viktigare. En orsak och ett tecken på denna stadigt ökande *kulturella osmos* mellan tidigare åtskilda grupperingar av intellektuella är tendensen till självständiggörande av de intellektuella som egen isolerad grupp.

De intellektuella kommer objektivt sett att få ökad betydelse och de kommer samtidigt att uppleva sig själva som mer och mer outhärliga för samhällets utveckling. Delar av detta skikt kommer helt öppet att proklamera hur viktiga de är, andra delar kommer också att få ökad

betydelse, men i hög grad fömekta att de har något särskilt inflytande. Den sistnämnda gruppen kommer framför allt att omfatta kulturarbetare och bestämnda undergrupper som författare och kritiker.

Samhällets ledande skikt med sina kompanjoner kommer att bygga upp sin privilegierade ställning genom kunskapsindustri, innovationer och kulturella impulser. De kommer i allt högre grad att känna att det är de som skapar det nya samhället.

Att deras verksamhet kommer att betyda svårt, förtryck och elände för andra vill de försöka glömma. Ett sätt som de intellektuella kan glömma detta på är att hämta sina värderingar inte från förlorarna eller andra samhällsgrupper, utan från kunskap, förstäelse och livsideal från andra i det intellektuella skiktet.

De nya härskande grupperingarna bland de intellektuella kommer i allt stigande grad att försöka generalisera sin verksamhetssuppfattning, så att den blir den enda giltiga. Begreppen framsteg och "utveckling" kommer för dessa grupperingar att legitimera sig själva, men då måste intellektuella ha utformat vad som är möjliga utvecklingstendenser, vilka scenarier som är giltiga.

En liten slutsats

Min slutsats är enkel: Som tänkande människor, som kulturarbetare, som kritiker, som författare, som filmskapare, som bildkonstnärer, som mediaanställda journalister, som lärare, som intellektuella i privat eller offentlig byråkrati och administration kan vi inte stå utanför den skisserade utvecklingen vare sig vi önskar det eller inte. Vi måste ta ställning till den och definiera vår tillhörighet. Oavsett vad

vi själva händelsevis kan mena producerar vi oupphörligt ideologi i form av samhällsforståelse, kultur och konst. Ingen är *bara* författare, *bara* lärare, *bara* journalist, *bara* byråkrat. Det är den enskildes sak att reflektera över vilka samhällsgruppers samhällsforståelse vi vill bekräfta.

Vill vi stärka det härskande intellektuella skiktet av intellektuella, kan vi göra det på tusen små sätt. Vill vi stärka banden till förtryckta grupper, tjäna andra än oss själva, kan vi välja det. Men då måste vi också undergräva den moderna intellektuella kårandan, då måste vi bryta med traditionerna från 1700-talets bödelsvalde i Paris. Inte sky några bemödanden för att kämpa för "upplysning", "illojalitet" och "möjligheten att förändra världen".

Övers. Carl-Eric Johansson

Den kinesiska folkkonsten idag

av Gerd Kaminski

□ Den kinesiska folkkonsten överlevde kulturrevolutionen - ska den också överleva moderniseringen och kontakten med utlandet? Några försök till svar lämnar här Gerd Kaminski, docent i kinesiskt rättsväsende. Han är chef för Ludwig Boltzmann Institut für China und Sudostasienforschung i Wien.

Den "stora proletära kulturrevolutionen" uppfattades i väst ofta enbart som en stadsföreteelse. Tidningarna rapporterade om kokande massor fanatiska ungdomar viftande med Maos lilla röda, om brända Shakespeare-utgåvor och krossade Mozart-skivor och Beethoven-bysster. De talade också om förstörelseaktioner i stor skala mot berömda kinesiska kulturminnesmärken, som när det gamla palatset i Chengdu hamnade i skuggan av en överdimensionerad Maostatygan och en modern prestigebyggnad av ringa estetiskt värde. Sådana spektakulära händelser gjorde att många iakttagare i väst glömde att lägga märke till att såväl stad som landsbygd samtidigt blev fattigare på länge bevarade skatter av kinesisk folkkonst. För det behövdes inga uppseendeväckande förintelseaktioner

som i de kinesiska städerna. Rädslan räckte till för att få de försiktiga kinesiska bönderna att ta avsked av många gamla och kära konstformer. I stället kom alibiaktioner: de nya makthavarna, som ville bevisa att massornas allmakt hade en spontan uttrycksförmåga, uppmanade bönderna att efterbilda den revolutionära mönsterkulturen i städerna och på detta sätt arbeta som målare, träsnidare, berättare eller dramatiker. Enstaka exempel på denna nya konstnärliga utveckling togs upp i kataloger och böcker. Ofta verkade de konstgjorda och uppstyltade, som betongpelarna på krönet till Röda fanans kanal med deras reliefer av stridsvagnar och fåglar - författaren fick 1972 beundra dem som ett typiskt exempel på böndernas konstnärliga verksamhet. Parollen hette då "Lita till egna kraf-

ter!" och ändå skar man av rötterna till den kinesiska folkkonsten, de rötter den drog kraften ur. Rädslan att brännmärkas som dåliga element tystade otaliga ensembler för lokal opera, skuggspel och dockteater. Värdefull gammal utrustning ställdes undan eller gömdes på platser där den fördärvades. De kinesiska bondgårdarna, som varje år vid tiden för det kinesiska nyåret förvandlades till ett landsomfattande galleri av nyuppklistrade, lyckobringande träsnitt, var i ett slag rensopade. De ofta flerhundraåriga träsnittsplattorna, med vilka de kinesiska nyårsbilderna trycktes, antingen förstördes eller hamnade i undangömda vrår i magasin, där den misstrogne kinesiske bonden först på senare år så småningom har börjat hämta fram dem igen.

De lantliga ler- och degfigurena, som förr verkade så lantliga, måste ge vika för små soldater och kitschigt hopgjorda dockor i europeisk stil. I övrigt erbjöds bönderna som ersättning grälla plakat från tryckeriet "Nya Kina", gipsbyster av

den store ordföranden, tredimensionella foton av hans födelsehus i Shaoshan i plastram och potpurrier ur den revolutionära mönstroperan "Den röda lyktan" till pianoackompanjemang. Också i minoritetsområdena hände oförlåtliga ting. Tibeterna förbjöds att utöva sina gamla hantverkssysslor. Miao-folket fick sina andehus och många gamla föremål förstörda. I Xishuangbanna (Yunnan) och många andra minoritetsområden härskade de vad man idag öppet betecknar som "blind ordergivning". Man föraktade minoriteternas kultur. Åskilliga av dem som bodde i gränstrakter flydde över till sina släktingar på andra sidan gränsen. Så var det med utvandringen av nomader från Xinjiang till Sovjetunionen, och lika så med sydliga minoritetsfolk från vilka många gick över till Burma.

Störtandet av "de fyras gäng" löste en rad problem. Ändå verkar det finnas svårigheter när man nu bemödar sig att återupprätta kontinuiteten i många grenar av traditionell kinesisk folkkonst. Nya



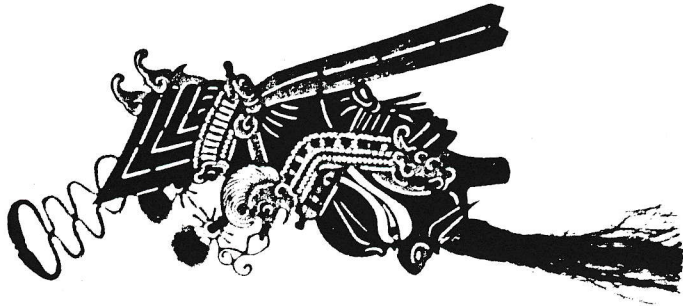
Skuggspelfigurer

hinder har dykt upp — framför allt moderniseringsvågen och turismen. Om inte effektiva åtgärder vidtas snart, så blir det förstört som fanns kvar efter kulturrevolutionen.

Ta skuggspelsteatern i Peking som exempel. 1967 trängde rödgardisterna in i den enda skuggspelsteater som hade överlevt av alla de talrika scenerna från kejsartiden och republiken. Textböcker och figurer, däribland sådana som stamade från Ming- och Qingtid, överhölldes med bensin och antändes. Truppens medlemmar sändes ut till kroppsarbete i fabriker och på landsbygden. Sedan 1979 spelar skuggspelsmästarna i Peking igen. Av de långt över hundra stycken, som förr hörde till deras repertoar, återstår nu bara ett fåtal. Truppen hade tilldelats en byggnad, som hade varit bostad för änkekejsarinnan Ci Xis tjänstefolk och låg i den vackra Beihai-parken, som provisorisk



teater. Eftersom byggnaden inte kunde värmas upp, stod den bara till förfogande mellan början av maj och september för föreställningar. Så var läget till 1985. När författaren i april 1985 avlade ett besök hos Pekings skuggteater, hade ensemblen förlorat också denna enda användbara tillflyktsort. Symptomatiskt nog används salen numera till visning av videofilmer. Som om det inte hade funnits andra möjligheter för sådant i Peking! Men brist på förståelse och profittjakt har nu trängt undan de enda företräddarna för denna folkkonst från deras teater. Biljettpriset, ungefär femtio öre för barn och en krona för vuxna, gav inte uthyraren några lockande inkomster. Video ger mycket mer pengar, så bort med den gamla skuggteaterkonsten. På samma sätt som filmen, när den blev populär i Kina i mellankrigstiden, trängde det "elektriska skuggspelet" undan sin inhemska syster. Eftersom



Skuggspelfigurer

det knappast kommer något stöd från kulturrevolutionens i Peking, har ensemblen nyligen gått över till det ansvars- och konkurrenssystem, som nu uppmuntras i hela landet. Men vad som kan passa i jordbruket eller industrin, är inte nödvändigtvis nyckeln till en skuggspelsteaters fortlevnad. Ensemblen har delat upp sig i två grupper, som har var sin ekonomi och tävlar med varandra om uppdrag på barmdaghem, skolor och i växande grad också de stora utlänningshotellen. Att kvaliteten på föreställningarna inte främjas av detta, och ännu mindre utbildningen av den konstnärliga återväxten, ligger i öppen dag. Varken barnstyckena eller de glättade föreställningarna för utländska gäster kräver någon hög nivå. Det blir alltför lätt att ställa de ytliga effekterna i förgrunden, eftersom det är det lättaste sättet att tillfredsställa en så okritisk publik som

barn och utlänningar. Dömer man Pekings skuggspelsteater till att göra sitt program rent profitorienterat, då kan det hända att de en dag måste inställa sina föreställningar fullständigt, för redan nu förtjänar de väsentligt mer på försäljning av figurer än på sina föreställningar.

Lika sorgligt verkar läget vara för skuggteatern på landsbygden, där kulturrevolutionens omvälvningar ofta bara har lämnat kvar så mycket utrustning i ett län som kan lyftas med en bärstång. Också på landet saknar ensemblerna — som där består av amatörer — systematiskt stöd. Ja, kulturtjänstemännen på olika håll har uppenbarligen inte ens försökt sig på att dokumentera de skuggspelscener som ännu finns kvar i deras område. "Meiyou" — "finns inte" är ett vanligt svar från kulturanvariga, när man frågar dem om bondekunst. Som illustration kan några exempel från 1985 tjäna.

På våren fick provinsen Sichuans "waiban", kontor för relationer utåt, veta av Kinesiska folkets sällskap för vänskapsliga förbindelser med utlandet, att en medlem av en österrikisk delegation var intresserad av skuggspelsteater och nyårsräsnitt. När författaren genast efter sin ankomst till provinshuvudstaden Chengdu hörde sig för om dessa bägge önsksningar gick att förverkliga, överlämnade en tjänsteman vid "waiban" en tjock rulle kitschigt tryckta nyårsbilder från stadens Nya Kina- bokhandel och kommenterade detta med den korthuggna och höjdragna anmärkningen att det inte fanns några nyårsräsnitt och någon skuggteater — meiyoun! Han höll fast vid den ståndpunkten, ända tills hans överordnade, den kvinnliga ledaren för "waiban", påpekade att hon själv hade sett en föreställning av en skuggspelsensemble från Sichuan och att han borde ta sig an frågan lite eftertryckligare. Han invände att inte heller provinsens kulturbyrå kände till något om skuggspelsteater men bekvämde sig i alla fall till att höra sig för på byrån för folkkonst, där man så informerade honom om var i Chengdu omgivningarna man kunde finna skuggspelsgrupper och träsnittverkstäder för nyårsbilder. Trots detta kom inget möte till stånd till att börja med. Vägen var för lång och besvärlig, hette det. På hemvägen från Lhasa togs så vissa kontakter. Tydligt var det dock inte det intresse som den utländske gästen med störande envishet hade visat, utan möjligheten att snabbt få relativt stora summor valuta, som hade stått i förgrunden. Med valuta kan man köpa eftertraktade varor i vänskapsbutikerna. Och så låg nu på golvet i bagagehallen i Chengdus flygplats mängder av de nyårsräsnitt, vilkas existens

man tidigare ståndaktigt hade förnekat. Gästen fick lov att kretsa som ett hungrigt lejon kring skatterna, som låg slösaktigt utbredda på den smutsiga betongen, och raskt avgöra vad som var oundgängligt för dokumentationsändamål och precis kunde gå med i portföljen av det som nu erbjöds honom till priser som låg tio eller tjugio gånger över de inhemska. Också fina saker från Sichuans skuggspelstradition hade man skaffat fram. En mindre figur med det för Sichuanstilen typiska äkta skägget var precis överkomlig. Den kom från en av de bästa figurnidarna i Sichuan, förklarades det dessutom. Det förde naturligtvis till frågor om biografiska uppgifter om denne konstnär. Han var död sedan länge, svarade de kinesiska värdena och tillfogade beklagande att man inte längre kom ihåg hans förnamn. Han hade dock varit vida berömd som Piyang Liu — skuggspels-Liu.....

I provinsen Qinghai, en gång tillflyktsort för en intressant, lamaistiskt påverkad variant av den kinesiska skuggspelsteatern, var läget sommaren 1985 likartat. Efter långvariga förfrågningar kunde det fastslås att den lokala kulturbyrån i närheten av Taer-si (Kumbum) hade gamla skuggspelsfigurer i sitt förvar. Dessa verkade dock inte åtnjuta något intensivt intresse från de ansvarigas sida, för trots långvariga bemödanden kunde man inte uppdriva någon som hade nyckeln till dessa samlingar. Av hörsägen visste de lokala kulturtjänstemännen att det i en by en timmes bilfärd från klostret fanns en skuggspelstrupp. En kvinnlig kollega till författaren skyndade sig dit med en snabbt och dyrt hyrd bil. På ort och ställe fanns emellertid ingen som kunde ge närmare upplysningar. Ledaren för en amatörgrupp bestående av bönder var höggradigt



berusad — man firade en viktig buddhistisk fest — och kunde inte svara på frågor. Funktionärerna hade inte bekantat sig med skuggspelsensemblens verksamhet och visste ingenting.

Allt detta motsvarar en inställning, som knappast förstår att uppskatta viktiga delar av den kinesiska folkkonstens rika arv. Frågar man kinesiska tjänstemän — också sådana som sysslar med kulturfrågor — om skuggspelsteater, så ler de och svarar att sådant hade de sett någon gång för många år sedan, men det är ju för barn. Liknande brist på förståelse möter frågor om kinesiska nyårsbilder. I Guiyang, huvudstad för provinsen Guizhou, förklarade höga funktionärer i april 1985 att sådant inte fanns mer. Den upplysningen fick jag i det statliga gästhemmet, som ligger ett stycke utanför Guiyang. På en bergssluttning inte långt därifrån ligger en liten by bebodd av buyi-minoriteten. Den österrikiska delegationen fördes dit. Åtföljda av de gälla tonerna från en gammal kvinna som sjöng ute på åkrarna kom vi in på en av bondgårdarna. På några dörrar lyste dörrgudar, och det var omiskännligen träsniitt. Bondfolket förklarade att de hade köpt bilderna till nyår på marknaden. Såvitt de visste, tillverkades de av en familj i nästa länssstad. Den familjen gick dock inte att finna. Reseledaren föreslog att vi skulle stanna i staden och fråga i några stånd som sålde rökelse. Men de efterforskingarna var också resultatlösa. De åtföljande funktionärerna försökte trösta oss med att också chefredaktören för Washington Post tidigare hade sökt förgäves efter platser där nyårsträsniitt tillverkades.

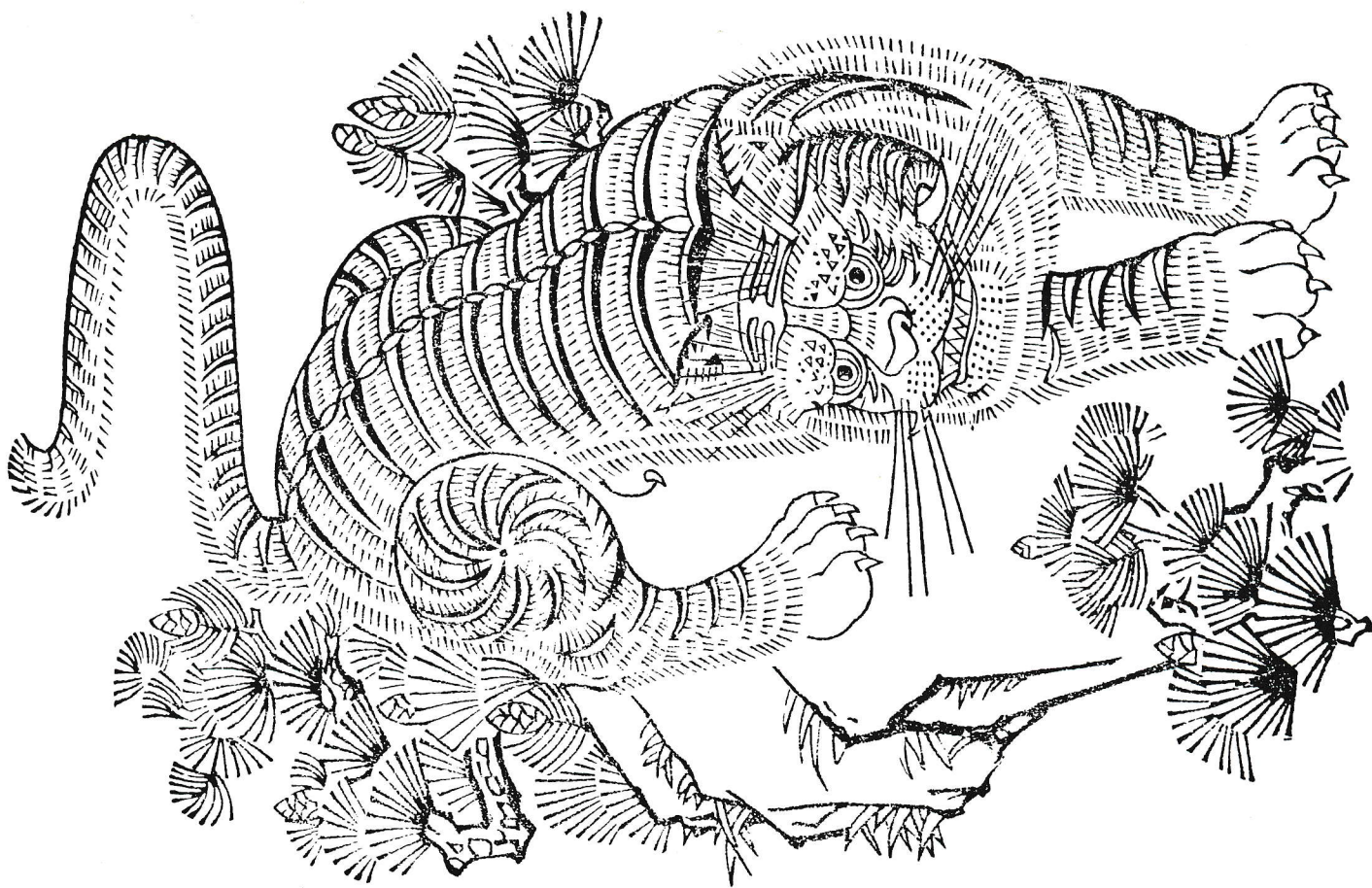
Bönderna verkar också söka förgäves efter dem, och i brist på andra möjligheter pryder de sina gårdar med de sötsliskiga

produkterna från affischindustrin. Nya Kina-bokhandlarnas kitschiga urval tränger undan det lantliga konsthantverkets mångfald och originalitet, och sålunda kan man nu se samma barn le och samma hjältar stå i den moderna tryckkonstens alla färger över hela Kina, tusentals kilometer från varandra.

Nyårsträsniitt passar uppenbarligen inte inom ramarna för äregiriga moderniseringsplaner. En fabrik för plastförpackningar skulle så snart som möjligt uppföras i Guiyang, och band för tillverkning av västerländska kläder importerades. Tecken på den nya utvecklingen fanns att se på gatorna. Visserligen såg man också Lao Hans dräkt, de kläder som i detta avlägsna område hade bibehållits sig från Mingdynastin genom hela Manchudynastin och ända till idag. Minoriteternas kvinnor gick också i folkdräkt, och många hade undersköna dukar att bära barn i. Men många ungdomar försökte imponera i den lantliga omgivningen med grälla slipsar till vindjackor eller kavajer.

Ungdomen..... kommer den att vara i stånd att föra länge vårdade traditioner vidare med tanke på kadremas brist på intresse för bevarande av folkkonsten? Redan nu utgör ungdomar nittio procent av publiken vid popkonserter men bara tio till tjugo procent av besökarna vid traditionella operaföreställningar. När den berömda österrikiska bergsbestigaren Fritz Moravec i maj 1985 bodde i Lhasa, anordnade den tibetanska sektionen av det kinesiska bergsbestigarförbundet danskvällar med de nya västliga låtarna en gång i veckan, medan det bara en gång i månaden fanns möjlighet att öva sig i de gamla tibetanska danserna.

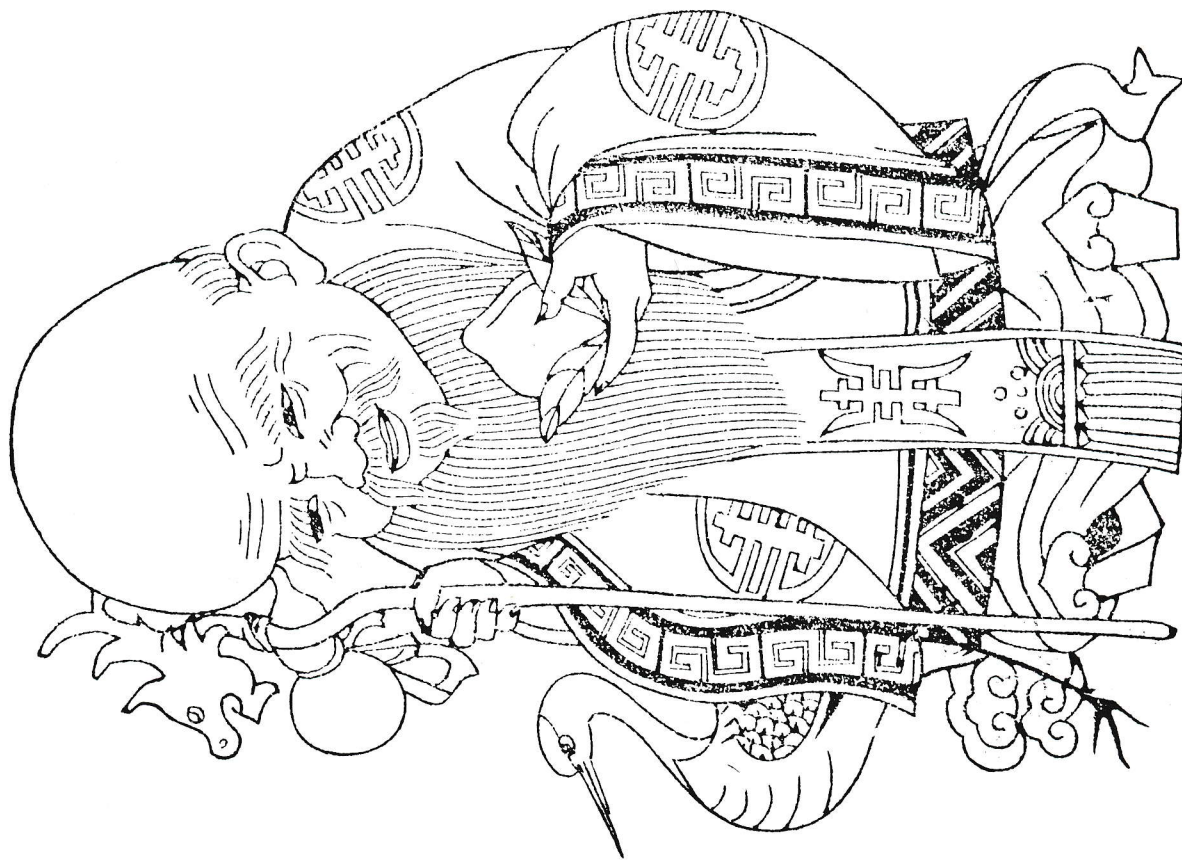
Västerländsk musik är "inne". Först var



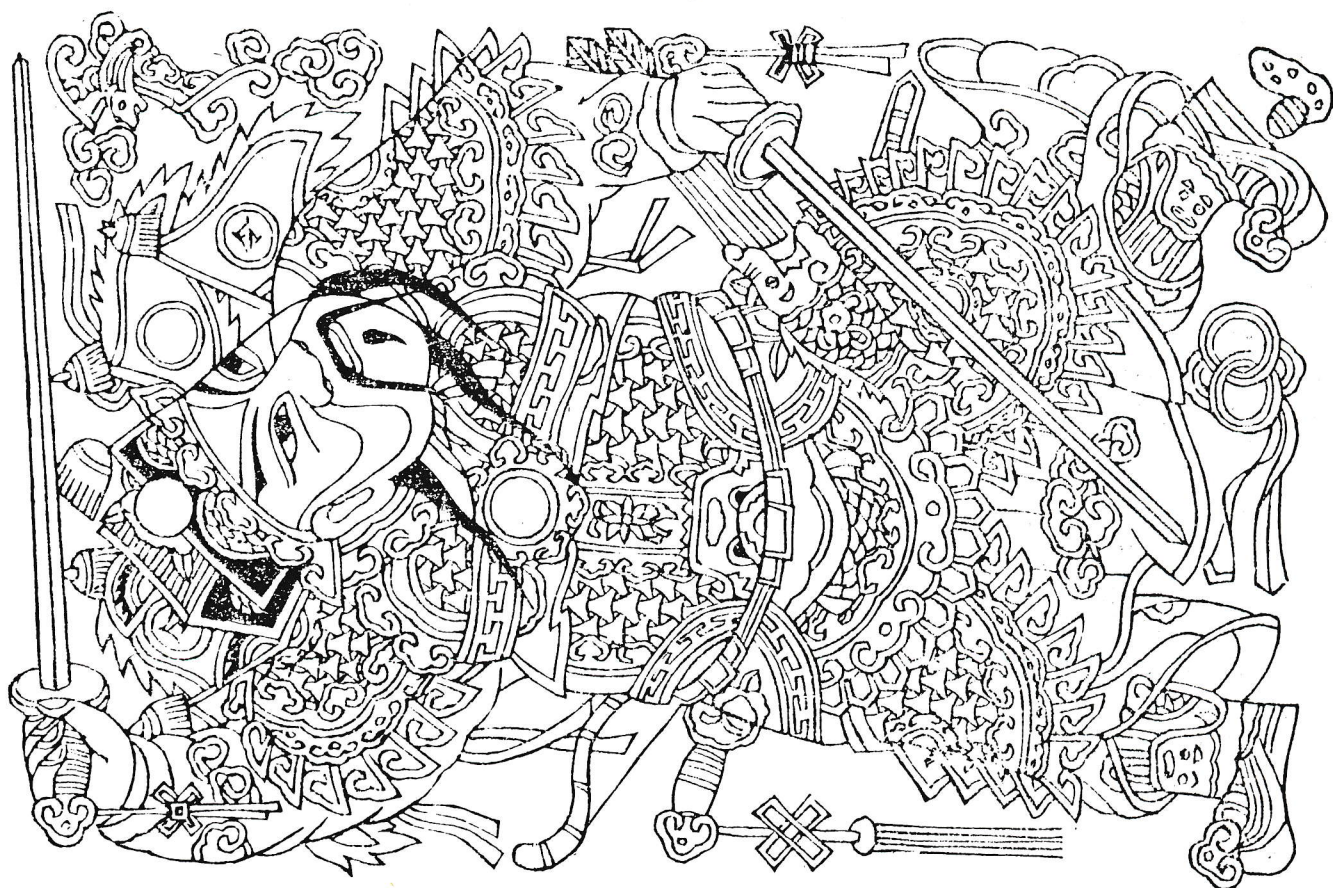
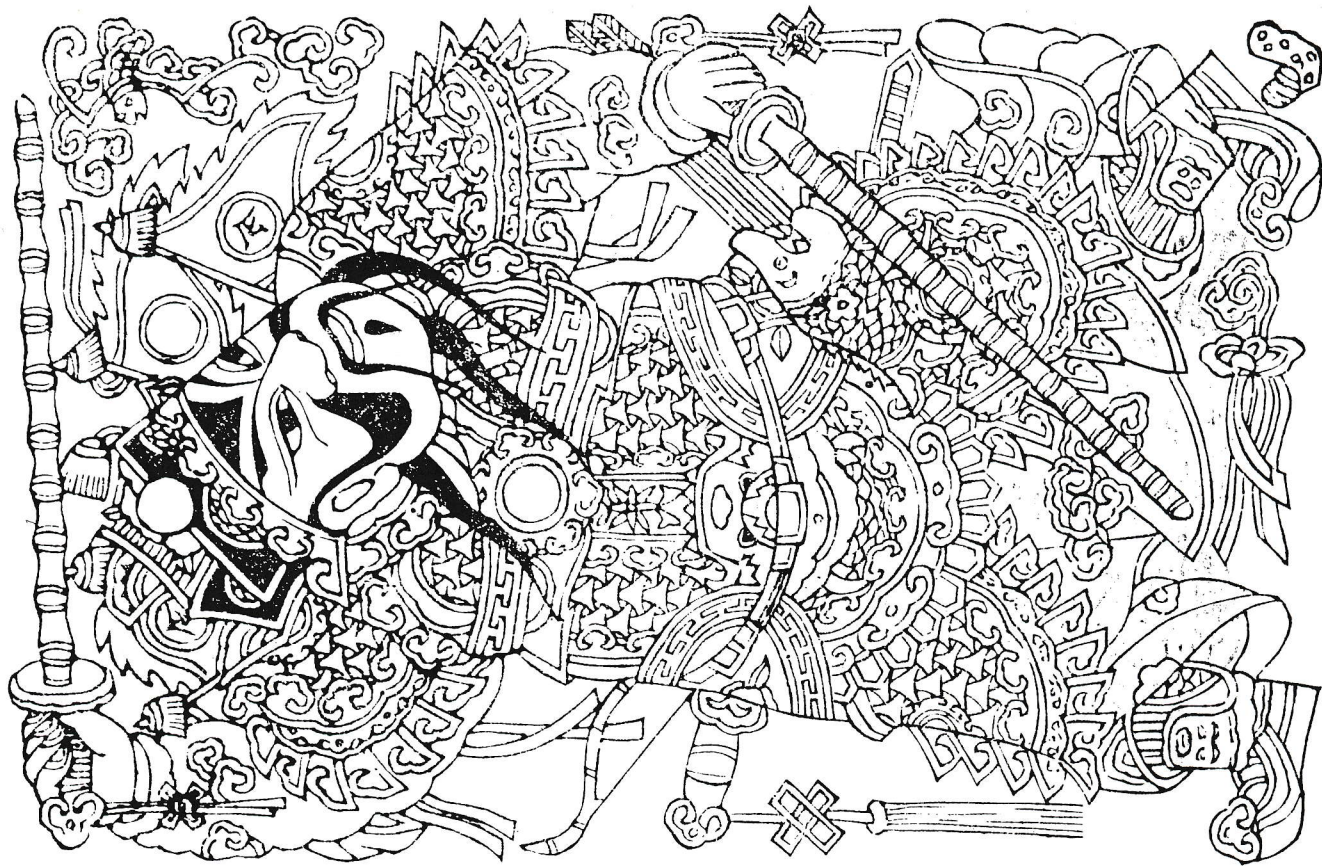
det snuttar ur filmer som "Sound of Music". 1981 besteg författaren berget Taishan; när han tog sig upp för de sista trappstegen, sköjlade som lön för hans mödor de ljuva klanger av den musikaliska bastarden "Edelweiss" emot honom från flera högtalare monterade på tempeltaken. Emellanåt söker ungdomen sig till kraftigare klanger. "Ingen människa intresserar sig för kinesisk folkmusik längre!" förklarade en funktionärsson från Taiyuan, som medföljde författarens grupp på besök till buddhisternas heliga berg Wutaishan, när han tryckte in denna rockkassetten i bussens bandspelare. På Wutaishan dånade äkta bayersk ölhallsmusik ur en luftig restaurang med trätak, uppförd för kinesiska turister, och ett stycke längre upp inbjöd ett diskotek till dans med hjälp av ljusreklam. Nu — det var i juli 1985 — var det den inhemska turismen som gav den falska inramningen till de kulturminnesmärken som hade räddats undan kulturrevolutionen. Ännu större är dock den skada som den utländska turismen ställer till. Som exempel kan vi ta Xishuangbanna, som ligger där Kina, Laos och Burma möts. Där firas den legendariska vattenfesten.

När författaren besökte området i april 1981, var den underhållning som erbjöds oss utöver festerna i de lokala kulturhusen ett bra exempel på de dåliga siniserings-tendenserna i minoritetsområdena. Bakom vajande pappersblommor dansade en hankinesisk balettrupp inför en publik från dai-minoriteten deras egen folksaga om påfågelsprinsessan till rysk-kinesisk musik. Men utanför på festplatsen gick det fortfarande ursprungligt till. Där samlades minoritetsfolken i sina gamla folkdräkter och dansade till sånger som spelades på traditionella instrument. Sådan var

bilden ännu 1984 för sista gången. När en grupp från österrikisk-kinesiska vattenskaftsförbundet 1985 åter besökte vattenfesten i Xishuangbanna, fanns det knappt några människor från minoriteterna i folkdräkt och feststämning att se. De var trötta på att demonstrera sina seder inför en härskara fotografna utländska turister. Den berömda vattenfesten i Xishuangbanna, sådan som man en gång firade den och som premiärminister Zhou Enlai deltog i den, är död. Det är inte märkligt. Hur ska minoritetsensembler kunna bevara ursprungligheten hos sina melodier och danser, när de gång på gång kommenderas ut för att underhålla utlänningar som uppträder underligt — så underligt att det inte verkar löna sig att visa dem sitt kulturarv? Sanierna i Stenstaden vid Kunming, som författaren såg sensommaren 1980, hade fortfarande jord på fötterna från dagens åkerarbete när de dansade på kvällen. Men dansen avstannade, när en upprymd äldre amerikan i rutiga byxor satte på sig en sanitisk kvinnomössa och uppförde en groteskdans, och hans texanska resegrupp stämde upp sitt hemlands sånger under mottot "Amis i stället för sanis". Spåren av sådana pionjärer för västlig kultur märks efterhand över hela Kina, och minoritetsensembler har gått över till att skaffa sig själva underhållning genom att i kulturarrangemang från Kunming till Turfan uppmana utlänningarna att sjunga själva. Kanske kommer det snart dithän också i Tibet. I april 1985 kunde författaren besöka en repetition med den 1959 grundade ensemblen för tibetansk opera. Visserligen hör Amalagua, en gång Tibets mest berömda skådespelerska och kallad "Tibets Mei Lanfang", till truppen som rådgivare. Men med sina 81 år kan hon väl knappt ingripa energiskt mot det



Den vise. Nyårsbild från Weifang 1983



pinsamma stilmischmasch, som kom i dagen vid repetitionen. Man sjöng på tibetanska och kinesiska om vartannat. På ursprunglig tibetansk musik följde snirklade kinesiska melodier, som i sin tur avlöstes av ett balettslag à la Tjajkovskij. "Vi tibetaner går inte på de där föreställningarna", förrådde en av guidererna efteråt. "Det finns fortfarande folk ute i byarna som spelar äkta tibetopera. Då och då uppträder de i närheten av Potala." Man kan knappast få tag på originalmusik från minoriteterna ens på skiva eller kasset. Nästan allt är arrangerat efter kinesisk-västlig smak — ofta med piano eller fioler. Samma problem får man för övrigt när man söker efter traditionell kinesisk folkmusik. Publiksmaken, som styrs av en falskt uppfattad modernism, tvingar pipaspelaren att på samma kassett som innehåller det klassiska stycket "Omringad från alla sidor" också imitera hawaiigitarer, och tvingar också sångerskorna att efter kinesiska folksånger stämma upp "Bjällerklang".

Det folkligt kinesiska erbjuds den utländske turisterna framför allt när det visar sig lönande ekonomiskt. Sålunda förmedlar den kinesiska resebyrå då och då bondgårdsterrier eller pryder utlänningshotell med månporthar och draksniderier. Mycket viktigare vore det dock — och här skulle det med turistindustrin förbundna profitintresset kunna spela en positiv roll — att erbjuda turisterna något speciellt genom att hålla de gamla konstraditionerna i liv i all deras mångfald. Ett stort verksamhetsfält skulle i så fall den gamla porslinsstaden Jingdezhen kunna bli. De första européer som lämnade utförliga rapporter om Jingdezhen var jesuitmissionärer. De blev mycket imponerade, vilket visas av följande avsnitt av ett brev:

PATER D'ENTRECOLLES, JESU SÄLLSKAPS MISSIONARIUS I KINA, TILL PATER ORRY, PRÄST I SAGDA SÄLLSKAP OCH PROCURATOR VID SÅVÄL DEN SINISKA SOM DEN INDISKA MISSIONEN.

Skrivet i Schao-tschéu den 1 sept. anno 1712.

ÄRVÖRDIGE FADER I KRISTO!

Då jag i och för andlig hjälp till mina nyomvända ofta brukar uppehålla mig i den berömda orten Kim-te-tschim, i vilken ensam det berömda porslinet framställs och utförs till hela världen, själv har beskådat detta arbete och har läst tämligen många ting om denna konst i de såväl gamla som nya siniska årsböckerna för staden Féu-lan och huvudstaden Schautschou (varest jag bor), vilka båda hava att befalla över Kim-te-tschim, på sistone också utfrågat mina nyomvända kristna, som själva arbeta i porslin, och flitigt har gjort mig underrättad: Alltså tror jag mig å ena sidan vara i stånd att ge konstsläskarna en tillförlitlig underrättelse eller vetenskap om bemälda porslinskonst, å andra sidan åter visa de europeiska konstsläskare, som gärna skulle vilja bedriva eller försöka en dylik konst, en motsvarande tjänst.

Förut voro härstädes icke mer än tre hundra porslins-bränn-ugnar, men nu finnas över tre tusen sådana. Om natten förekommer det en än som en stor fullkomligt i brand stående stad, än som en mångskiktad, med många ångöppningar genombruten ugn. För att föreställa sig verkstaden måste man först inbilla sig en med murar omgiven och på en avsides plats uppbyggd gård, på vilken alldeles vid ingången många avsatser, den ena högre än den andra, stå i skön ordning den

ena över den andra och äro besatta med en mängd lerkrukor. Runt omkring sagda gård bo och arbeta oändligt många porslinsmakare, vilka var och en ha sin egen plats i verkstaden och sin särskilda syssla. Varje stycke porslin går väl genom tjugo händer, innan det kommer i ugnen, men mycket snabbt utan en enda förvirring.

Om den tidens mångfald och konstskicklighet i porslinstillverkningen kunde brevskrivaren berätta följande:

"Medan för övrigt européerna ofta önska vissa skålar, som konsten inte kan tvinga fram, så framställas här däremot många så underbara stycken, vilka man i Europa skulle anse såsom omöjliga; bland dem äro de, vilka den sinisk-kejserlige arv-prinsen har beställt, nämligen en stor lykta av ett stycke porslin, som verkligen lysa pryddigt: liksom ock flöjter och pipor, vilka ge från sig en behaglig ton: vidare ett visst klingande instrument, som till en del stämmer överens med vårt trägelächter.

Men för att hålla fast vid de sällsamer, vilka äro gjorda av porslin, äro sineserna särskilt skickliga med ihålliga figurer, i gestaltandet av djur och fåglar; ty de göra änder och sköldpaddor, vilka simma på vattnet. Jag har sett en av porslin eftergjord och så naturligt målad katt, att man med densamma har skrämt råttor och möss, då man nämligen i hans ihålliga huvud antänt en liten lykta, vilken blixtrade fruktansvärt genom de genombrutna ögonen."

("Aus dem Weltbott", del 6, nr 132, s. 9 ff)

Denna nivå kunde Jingdezhen inte

längre hålla under kejsartidens slutskede eller under republikens och folkrepublikens. Men ännu för två, tre år sedan kunde man där påträffa en rad små verkstäder och butiker, vilket gav staden en särskild charm. När författaren 1985 kom till den gamla porslinsstaden, hade man i och för rationalisering och modernisering utrymt ett flertal verkstäder fullständigt och koncentrerat produktionen i stora fabriker, som alla producerade ungefär det samma — synd!

Det skulle nu behöva hända någonting på många områden samtidigt, för att kontinuiteten i den kinesiska folkkonsten ska kunna säkras, och det skulle behöva hända snabbt. En del händer redan. En minoritet som miao har gått till självförsvar och förräder nu inte för någon var de håller de sång- och dansspel, vid vilka deras söner och döttrar finner varandra. I sångtävlingarna tillåts bara de gamla traditionella melodier, och den som kommer med västerländsk pop skulle snart finna sig utesluten och utan möjlighet att finna en fru. Men också hankineserna gören del för att behålla sin gamla folkkultur. Vid Pekings konsthögskola grundades för fyra år sedan en avdelning för nyårsbilder. De första fem eleverna avslutade sina studier 1985. De examensprov de lade fram lovar nya fruktbara impulser för den lantliga nyårsbildkonsten, som också i gångna århundraden hela tiden har tagit emot impulser från hovmåleriet i Peking — bland annat till och med från jesuiterna. Konsthögskolan i huvudstaden har också en samling kinesiska nyårsbilder och annan bondekunst. Enskilda kinesiska konstnärer samlar och dokumenterar, privat men med så mycket större engagemang, böndernas konsthantverk och försöker rädda det från förintelse. I viss

mån har till och med umgänget med utlandet och profitorienteringen haft en positiv verkan. Nyårsbilder från berömda verkstäder som Yangliuqing, Weifang och Taohuawu köps gärna av utlänningar, och på senare tid har till och med höga tjänstemän i olika provinser gått över till att ta med dörrgudar av papper i sin repertoar av presenter till gäster.

Det stärkta inhemska och utländska intresset har medfört att man i verkstäderna för nyårsbilder intensivare sysselsätter sig med denna konsts historia och försöker knyta an till traditionen. I Xi'an har turismen ingjutit nytt liv i skuggspels-teatern, för arbetarna i de verkstäder där skuggspelsfigurerna framställs, såg sig av utlänningarnas intresse föranlåtna att själva uppföra skuggspel. Om Xi'an måste dessutom sägas att det där har öppnats stora utlänningsbutiker med ett smakfullt urval kinesisk folkkonst, och att detta i sin tur bidrar till kontinuiteten i tillverkningen av sådana produkter i byarna.

Ett bra exempel på att en starkt profitjakt inte nödvändigtvis måste föra till ett brott med traditionen och originaliteten är också keramiktillverkningen i Foshan i närheten av Kanton. Trots att produktionen har mångdubblats sedan kulturevolutionens slut, började man för fem år sedan åter framställa de sagolika miniatyrgurer, som då inte längre kunde göras av mer än ett fåtal gamla mästare. Så småningom har kontinuiteten säkrats när det gäller den gamla tekniken och de gamla motiven, och hantverket blomstrar nu mer än någonsin. Trots dessa positiva exempel kommer det väl att behövas ett samlat grepp för att försvinnande former av kinesisk folkkonst ska kunna räddas. Om det förr kanske ofta var så att en hel del kunde finnas som man officiellt inte visste något

Om L A Ring

av Eske K. Mathiesen

om, så behöver de som bevarar den gamla folkkonsten idag uppmärksamhet från de ansvariga på alla politiska nivåer.

Övers. Lennart Lundberg

□ Eske Mathiesen presenterar konstnären L A Ring.

När den intima sakhgheten, den nyktert uttryckta ömheden i förhållande till det oansenliga och svaga i livet framstår som så enkel och äkta som i L A Rings konst, så beror det på att han var en duktig berättare som med hela sitt väsen var lojal med det som han skildrade. Man har bara sällan känslan av att Ring kommer utifrån och betraktar motivet som en turist skulle göra det; »sevärdheter» intresserade honom inte mycket. Ring ser motivet inifrån och lägger inte till någon lånad skönhet. Dess uttrycksfullhet är för honom dess skönhet.

Tag till exempel målningen *Forår i Hals* (1892). Där finns som så ofta hos Ring en liten historia, en genremässig sammanställning mellan de två unga flickorna på bron i bakgrunden och den gamle vinglande mannen med käpparna i förgrunden. Men Ring gör inte vad en genremålare av den gamla skolan skulle göra, nämligen att bygga upp en sentimental och konventionell motsättning mellan den gamle på väg ut ur livet och de unga, våren, på väg in i det — nej, Ring låter den gamle bestämma takten i bilden, låter hans stolta gångsätt och sneda fi-

gur bestämma bildens komposition. Våren, det är den gamle mannen, och för att vi riktigt ska lägga märke till det, låter Ring det gula och röda huset strax ovanför den gamla mössklädda huvud lysa som en vårblooma i ett koloristiskt kraftcentrum i den brunstämda bilden. Det är som om den buktande vägen och den ljusgröna sänkan mellan vägen och ån svänger i samma ojämna takt som den gamle. Med sina käppar fyller han bilden med en rå och dansande rytm, som bara nått och jämt hålls i schack av husens raka linjer och vinklar. Det är den primitivism varmed Ring koloristiskt och kompositionellt bygger upp sin bild kring mannen, som gör detta måleri starkt och utmanande, osentimentalt och okonventionellt. Det blir som ett litet stycke Carl Nielsens vårmusik för sälppipa, kackelhöna och en gammal mans två torra käppar.

Ring blev av sin samtids kritiker — och blir det alltjämt av sin eftervärlds — klandrad för åtskilliga fel: Han tecknade dåligt, sade man, kunde inte få armarna att sitta riktigt på kroppen. Och kropparna var då och då sammanfogade på ett sätt som anatomiböckerna inte kände till. Man klandrade honom för att det i hans kompositioner kunde förefalla som om figurerna hade klitrats på landskapet efteråt och inte riktigt hängde samman med det. Ring tog mycket illa vid sig av dessa anklagelser. De gjorde inte hans redan tidigare mycket anspråkslösa uppfattning om världet av sin egen konst större.

En konstnärs fel kan emellertid vara oräkneliga som stjärnorna på himlen och likväl kan hans eller hennes konst vara genomträngd av den äkta bildkonstnärens på en och samma gång primitiva och raffinerade styrka. Samtidigt med Ring fanns det målare som var virtuoser, som med bindlar för ögonen kunde skissera upp en figur, så att anatomin blev nästan idealisk; men deras konst, det ser vi nu, saknar den inre kraften, deras flotta konst är ingenting

annat än ljudande malm och klingade bjällror.

Rings skildringar av vanliga enkla människor, av fattigt folk, av landskap, som enligt samtidens uppfattning inte var värda att avmåla, framstår däremot mer och mer som klassiska konstverk. Varför? För att Ring hade den inre kraften. För honom betydde den i att vara trogen mot sin egen upplevelse av tillvaron och hålla denna trohet levande hela livet igenom. Han hade märkt, så att det satt i hans sinne tillsammans med själva livsvärmen, att de fattiga och så kallat vanliga människorna han hade levt ibland som barn i byn Ring, och som intill sin död varit hans modeller — att de hade en kultur, som väl inte kunde måta sig med överklasskulturen i prakt, men som hade sitt eget värde. Med sin spetsiga omsorgsfulla pensel, som aldrig blev överlägsen, viktig och »bornerad», har Ring i bild efter bild sökt att fasthålla dessa människors ansikten, deras gestalter och klädedräkt, deras kultur; han har skildrat åkrarna, husen, rummen och verkstäderna utan grannlåt och prål, sådana som de var och fylla av de människors liv som använde dem.

Det finns i varje tid konstnärer, vars arbete först och främst går ut på att följa mödeströmningarna och anpassa sig till lönsamma konjukturer. De vill vara moderna, vill hela tiden hitta på något nytt och räkna i grund och botten inte med sitt eget ur- sprung, sina egna oansenliga upplevelser i vardagen — om de nu överhuvudtaget har sådana upplevelser. De väljer den mondäna konstvärlden och gör kanske succé.

Ring tillhör det motsatta slaget av konstnär, som t ex också hans själsfrände Hans Smidth gjorde. De måste först mödosamt komma fram till vad som egentligen är botten i dem själva och om den verkligen kan bära någonting alls. Därefter blir deras arbete en lång och ihärdig kamp för att frambringa täckande uttryck för de minnen och upplevelser som de utifrån sina förut- sättningar anser viktiga — men som en tön- givande samtid ofta finner perifera. Dessa



En höstmand. 1885

konstnärer som går sina egna vägar är hela tiden medvetna om möjligheten av att inte slå igenom, och Ring har mycket ofta sett fiaskot i vitögat. Men han fortsatte trots allt med att skildra sin värld som han såg den, inte för att den såg något särskilt ut, men därför att han kände den, och inte ville vara turist i sitt eget liv.

Peter Hertz säger det på det här viset i sin stora bok om Ring (1934): »Det var inte tilltron till den egna förmågan som framgent blev bärkraften i Rings arbeten, det var hans starka, uthålliga och obestickliga karaktär och hans orubbliga tro på att målarkonstens innersta väsen liksom människans, inte har något att göra med ett lysande yttre, utan att sanningen och enkelheten är det verkliga värdet.»

Ring berättar om stilsamt lyckliga upplevelser som i *Bedsteforældrenes Søndag* (1898), där pojken ljuslockiga oro kontasteras mot de bägge gamlingarnas var-rasterade söndagsfrid. I *Kalkemanden*. *Det gamle Hus bliver pudset op* (1908) berättar Ring så att ljuset nästan bländar om mannen som håller på att kalka huset men tar sig ett ögonblick ledigt för att växla några ord med hustrun och därigenom ger oss tillfälle att se det skira, ljusgröna och vita landskapet utanför trädgårdsgrunden. Och Ring berättar i *Allé ved Ydernæs*, *Gaunø* (1893) en monumental historia om en dunge med gamla träd, där vart och ett av dem är skildrat med sin egen stolta personlighet; men alla har friska vita beskärningsytor som glimmar mot den genomskinligt blå vårhimlen.

Och Ring berättar om tunga dagar, om döden grovt och galghumoristiskt i bilden av de tre dödingarna från Convento dei Cappuccini i Palermo (1894) och mer var-samt i bilden *Den syge Mand* (1902): Den gamle mannen ligger i sängen med kepsen på, de vattenblå ögonen stirrar lite tomt och ängsligt framför sig, hustrun sitter med sin stickning — de väntar, som generationer har väntat före dem, det är inget märkvärdigt med det, och det skildras inte heller som något märkvärdigt, pittoreskt eller

36

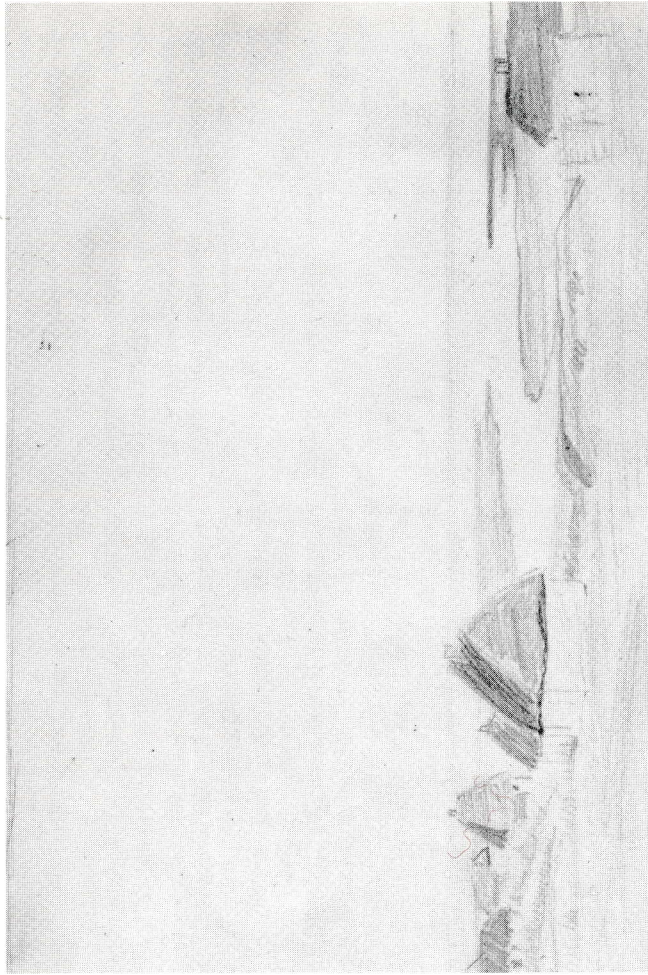
sentimentalt. Nu är det hans tur. Hustrun sitter i sina egna tankar; tänker tillbaka. Man kan märka stillheten i rummet. Ljuset utanför är gråaktigt och milt. Mannen förefaller så liten i sängen.

Ring skildrade inte böndernas fester som genremålarna före honom. För Ring handlade det om vardagen i synnerhet när ett ögonblick av stillhet gav motivet sin särskilda åskådlighet.

Det har från kulturhistoriskt håll riktats kritik mot de äldre folklivsmålarnas vana att stuvva om i verkligheten så att den bättre skulle passa för deras estetiska syften. Sådan kritik kan man inte rikta mot Rings in-trängande skildringar. Han använder aldrig sina personer som statister i en folklivsteater med allmogemotiv, han ser inte deras hem som ett museum. Han ser dem som ramar omkring livet, och det är livet han vill skildra.

Hur intim är inte Rings naturalism! Han är en mästare i att göra sina modeller levande för oss. Han gör det ofta genom att använda sig av lite ovanliga, kanske lite klumpiga synvinklar och beskärningar av personer och ting. Ring använde kamera i sitt arbete — i vilket omfattning vet jag inte — men det förefaller som om han har lärt av fotografiets »fräckhet». Hans skildringar blir dock aldrig snap-shots. De har en vilopunkt, en tillväxtpunkt, varifrån de vecklar ut sig, en naturlig andning som den goda berättande prosan har.

Man kan här inte låta bli att sammanföra Rings skildringar av fattigdomen med författaren Henrik Pontoppidans. Det finns ett uppenbart ömsesidigt släktskap som från Rings sida tydligt kommer till uttryck i målningen *Aften* (1887), där liemannen svävar över den ihopsjunkna kvinnogestalten vid vägen. Här har Pontoppidans rörande novell *Liemannen* stått som inspirationskälla. Och precis som Pontoppidan kan bli ilsket indignerad på underklassens vägnar så kan Ring det också. Det sker inte med vajande fanor och klingande spel, men åskådligt och övertygande. Ett exempel på



Huse ved stranden. 1892

detta är *Kartoffeloptagning*. *Næstved* (1895). Man ser potatisplockarna utspridda nedför en backe. Högst upp står en ung förvaltare med käckt svankande rygg och noterar ett eller annat i samtalet med en äldre, lite krum man och en kvinna som ligger på knä. Motsättningen mellan den unge mannen som bestämmer och för ordet och arbetarna som kryper på den svarta jorden är tydligt och enkelt åskådliggjord. Man måste vara starrblind som Otto Gelsted skrev i en artikel om Ring (1954) för att inte

se Rings uppfattning om samhällets motsättningar uttryckt i sådana bilder. Och Peter Hertz dokumenterar i överflöd i sin bok hur Ring engagerade sig först i lantarbetarnas kamp och senare i arbetarnas och hur hårt han tog det, då vänsterledaren Christen Berg svek sitt löfte om att aldrig kompromissa med orätt.

Ring visar sin medkänsla med de vanliga människorna genom att skildra dem som de är, dvs genom att respektera dem och deras arbete. Den stora tavlan med brodern

som mejlar säd (1885) är ett exempel på detta. Med en Millets monumentalitet låter Ring broderns gestalt dominera hela bilden. Vi är långtifrån en äldre tids skördebilder, där drängarna uppträder i folkdräkt och kastar skålmska blickar på pigorna. Här arbetas det hårt och det är understruket genom att broderns armar har gjorts längre än vad som är normalt. Det är fart och rörelse och svett över den stora solmätade bilden; så bräddfull av energi är den att en lantbrukare som såg den konstaterade att mejaren högg i alldeles för hårt. Det tog Ring som beröm, för det visade att han hade träffat något väsentligt i sin skildring. Brodern var nämligen ovan vid lantbruksarbete och tog i alldeles för mycket som den otränade lätt gör.

När en bildkonstnär skall berätta i bilder har han många olika knep till sitt förfogande. Jag har nämnt några av dem som Ring använder: att låta en figur och dess rörelse fylla och röra en bild, att använda »faktiska» och uttrycksfulla synvinklar (ofta diagonala) och överraskande beskärningar — på det hela taget att se bilden som en liten scen, där figurerna inbördes placering är avgörande. men Ring går aldrig till överdrift i dyrkan av sina raffinerade medel, även om han blir mer och mer medveten om dem. De underordnas alltid en helhetsuppfattning av lugn enkelhet.

Påfallande ofta är det ett särskilt motiv som ger hans bilder sin bestämmande struktur. Det är *vägarna*. Konsthistorikern Emil Hannover sade att Rings konst var lättillgänglig och rak som en landsväg. Och det vimlar verkligen av vägar i Rings produktion. Det understryker i vilken hög grad Ring var en *berättare*. Det finns mycket få i egentlig mening lyriska bilder av hans hand, och därför också mycket lite sentimentalitet i hans konst. Den nyktra lidelsefullt nedtonade berättelsen är hans sak, och en väg är i sig själv en berättelse. Överallt i sin konst är det människospår han söker och använder, han är inte en den isolerade naturens man, det är samhälligheten med människor hans konst berättar om. Nog

har han målat »rena» landskap men också i dem är människan alltid osynligt närvarande.

Ring som genom sin utbildning var yrkesmålare gick som artist sin egen inakademiska väg. Men han var förvisso icke opåverkad av andra konstnärers verk. Han beundrade Hammershøi och värderade Hans Smidth mycket högt; han lärde av Michael Ancher och av Viggo Johansen. Den numer bortglömde franske konstnären Raffaëlis omsorgsfulla och nyktra skildringar av fattigt folk som Ring såg i paris stödde honom i hans egna strävanden i riktning mot saklighet. Under en kort övergångstid var Ring påverkad av symbolismen och började kanhända under inflytande från Bindesbøll att tänka mer dekorativt. Ring umgicks i konstnärskretsar och deltog i tidens diskussioner, som t ex när Christian Krogh och Karl Madsen 1888 diskuterade om man skulle lägga vikt vid konstverkets artistiska sida eller vid innehållet som talade direkt till tiden. Ring tog parti för Krogh som stod för den senare åsikten.

Men den målare som betydde mest för Ring var Pieter Breughel d ä. Han inte bara kopierade dennes huvudverk *De blindes* under ett uppehåll i Neapel; men det förefaller också som om det desillusionerade sätt, varpå Breughel skildrar människans outhärliga och narraktigt istadiga färd på denna oroliga jord, starkt tilltalade Ring. Karl Madsen gav i sina fina bok om holländskt måleri (1891), som för övrigt gjorde Ring uppmärksam på Breughel, denna karaktäristik av den gamle flamländaren, och pekar därmed på något betydelsefullt också i Rings konst: Breughel »var en lidelsefull sanningssökare och visdomsälskare, en verklig filosof och ett original. Hans karaktär minnar om Fausttypen, om Michelangelo och Leonardo — och något om Tolstoj.

Och trots Breughels sunda och flamländska natur, påminner hans konst mycket om den ryske diktaren. Utan att som Tolstoj försmå eller rynka på näsan åt den goda läskande honung, som är människolivets tröst och glädje, plågas han av tanken på den

förskräcklige drake som med uppspärrat gap väntar på botten av livets brunn. Utan att vilja vara samhällsreformator drar Breughel fram i det grällaste ljus motsättningarna mellan de rika och de fattiga, mellan livets gunstlingar och livets styvbarn, mellan de starka och de svaga, söker han upp och skildrar för oss det djupaste mänskliga elände, utsultna stackare, vanföra tiggare, hjälplösa blindas. Utan att hyssa den blaserade adelsmannens agg gentemot stadslivet, prisar också Breughel livet på landet, visar oss bönderna som de sundaste, de starkaste, de lyckligaste och mest förnuftigt levande människor, men skyller ju i övrigt inte alls över den råhet och djuriskhet han där — som överallt — ser parad med djärvheten och kraften.»

Jag ska inte försöka sätta Rings konst på en formel. Men när det på senare år har funnits en tendens att dra fram Rings artistiska värden, som man först och främst har funnit i landskapsskildringarna och i de mer symboliskt betonade bilderna på bekostnad av hans människoskildring — så är man inne på alldeles fel spår. Det skulle vara detsamma som att försöka tona ned människoskildringarna i Henrik Pontoppidans och Martin Andersen Nexøs böcker till förmån för naturskildringarna.

Ring använder all sin mästerliga konst just till att göra människoskildringen och sin skildring av människors miljö så tydlig som möjligt. Och hans insikter i samhällets orättvisa maskineri var inte bara en mode-nyck från ungdomen, eller något man kunde hänföra till hans melankoli eller till det mörka grundackordet i hans sinne som en konsthistoriker helt nyligen skrev. Ring menade vad han målade. Och det skulle vara en oförsämdhet mot den rättframma humanism som genomströmmar hans verk att amputera det.

Det är ingen ny företeelse att man — om jag så får säga — har försökt dra människan ut ur hans konst. I auktionskatalogen över Karl Madsens samling av danska målningar och teckningar berättar Madsen i sitt till katalogen efterlämnade manuskript

hur pojken på den lilla underbara målningen *Förräddarskabet. En Dreng gaar paa Vejen till Landsbyen Ring* (1887) vid ett tillfälle blev avlägsnad av sin ägare mot Rings önskan! Men lyckligtvis kom pojken på sin rätta plats igen och vandrar förhoppningsvis alltiämt fram på vägen med den ljusa spretande sälgen i den kyliga kvällsvinden — eller är det morgon? — som solen med sitt tusslagogula ljus fortfarande har lite svårt att värma upp.

Omvänt ska betoningen på människoskildringen i Rings konst inte överskugga hans måsterliga tolkningar av danskt landskap och väder. Han har målat fler platser i landet och visat djup förtrogenhet med ljust set på de enskilda platserna; men först och främst målade han på Sjælland i sin barnsdoms by Ring, i Mogenstrup, i Karebæksminde och kring Næstved vid Frederiksværk och Arresø. (Från den tiden kommer den praktfulla tavlan *Vej gennem Vinderød* (1898)), i Baldersbrønde och under hans sista levnadsår i Roskilde, varifrån en rad suveräna, nästan Eckerbergskt rena stadsmotiv härstammar.

Han målade under alla årstider och kände deras lynnen utan och innan. De tidiga vårnas vassa sanningssålkande ljus stod honom särskilt nära; fortfarande är landskapets fysionomi naken, grönskan lurar bara som ett svagt skimmer över åkrarna och trädens kronor. Detta ljus återvänder han till ågn på gång, men också frosten och snön hyllade han i mång stämmingsfulla vinterbilder — »ögonrensare» av rang — och poängterade med utsökt sirlig, nästan kinesisk pensel, hus och träd utspridda i det vita. Ring skrev själv i ett brev att han allskade det grå mulna vädret med dess beslöjade toner, där någon enstaka klar färg gjorde tonerna till musik — en vemodig musik förefaller det ofta, och många människor känner sig betryckta i denne, som de säger, humorlöse mans sällskap.

Men titta då ännu en gång på bilden av vårens gamle budbärare i Hals. Ring har gjort många fina värbilder, men den här bilden tar enligt min mening priset, full som den är av ett trotsigt gemyt. Här ler Ring.



Kalkbrønderivej. 1884

En exemplarisk tecknare: André Rouveyre

av Gun Kessle

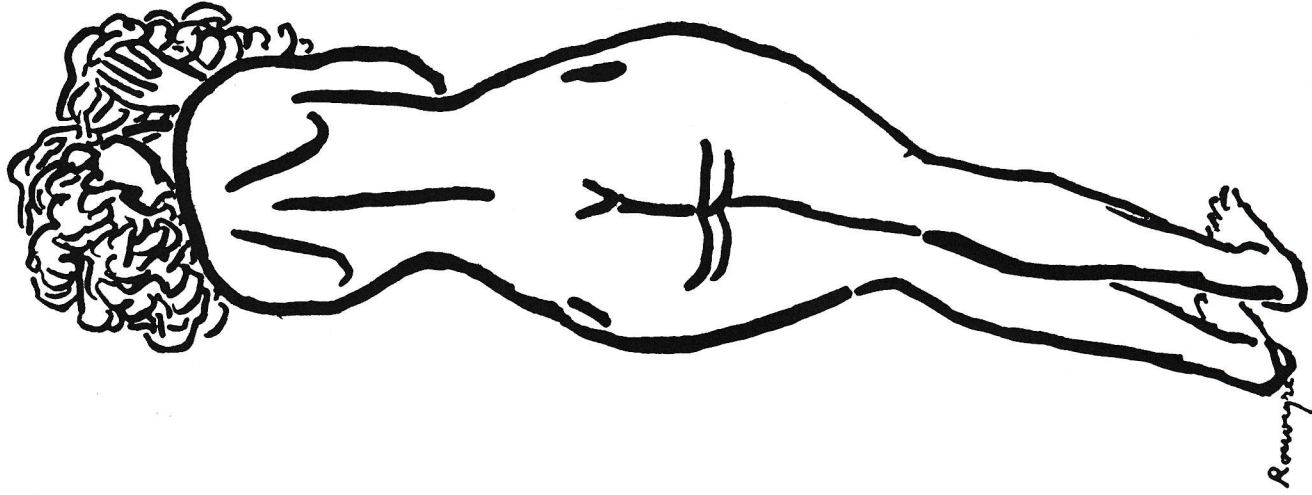
Konstnären André Rouveyre föddes i Paris år 1879. (Enligt Svensk uppslagsbok dock först 1882.) Han avled i Barbizon 1962. Han fick sin utbildning på *l'Ecole Nationale des Beaux-Arts* (och erhöll officiell medalj för sina elevarbeten) och kom sedan att tillhöra sekelskiftets modernisterna. Han var vän med Gide, stod nära - och illustrerade - författare som Remy de Gourmont och Guillaume Apollinaire. Senare blev han även författare till minnesartiklar och romaner.

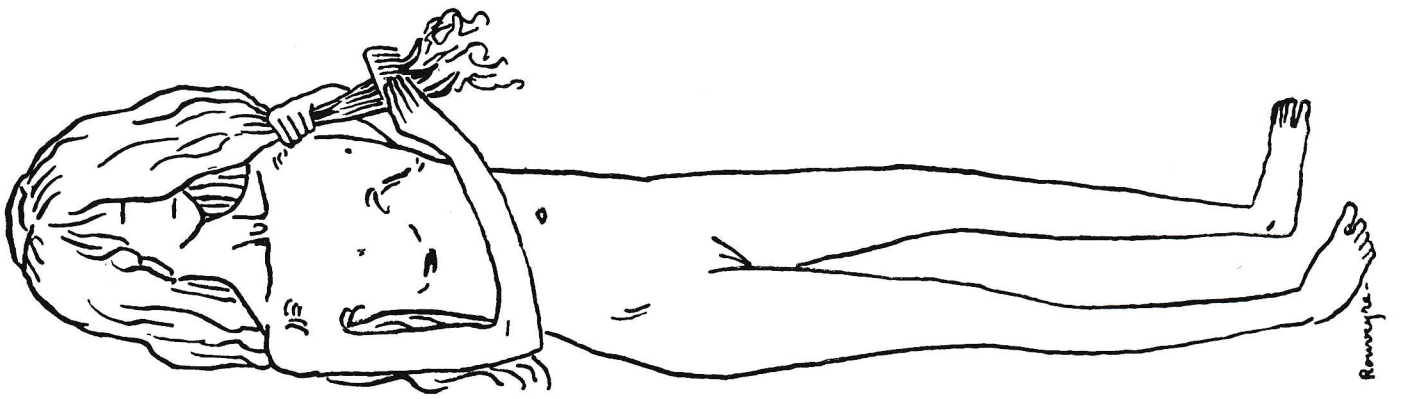
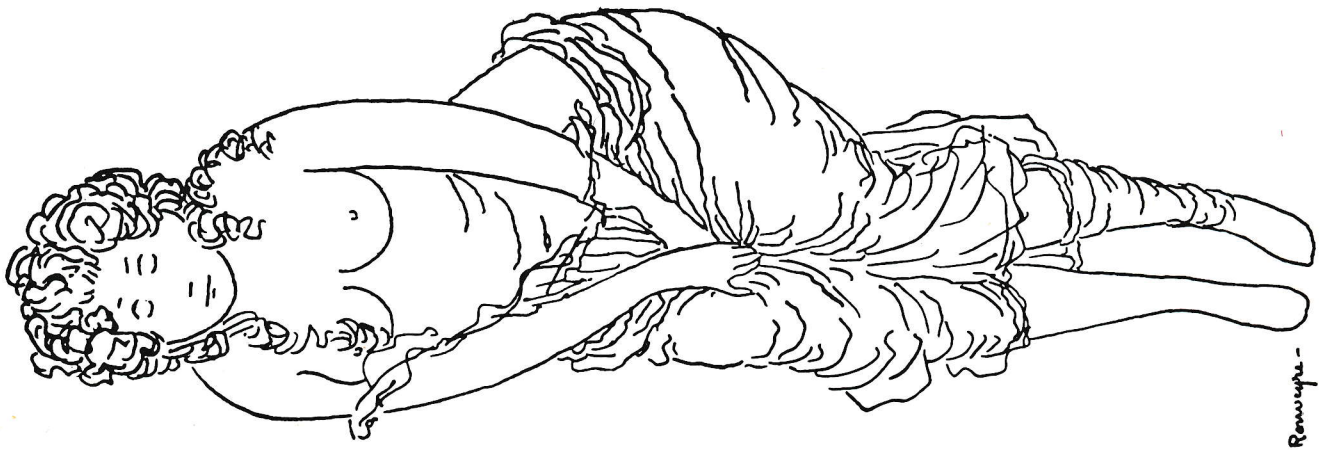
Rouveyre teknade med en lidelse i linjen som kan bli nästan grym. Han skildrade nämligen i den tidens högklassiga franska skämplpress. Där framträdde han bredvid konstnärer som Forain och Her-

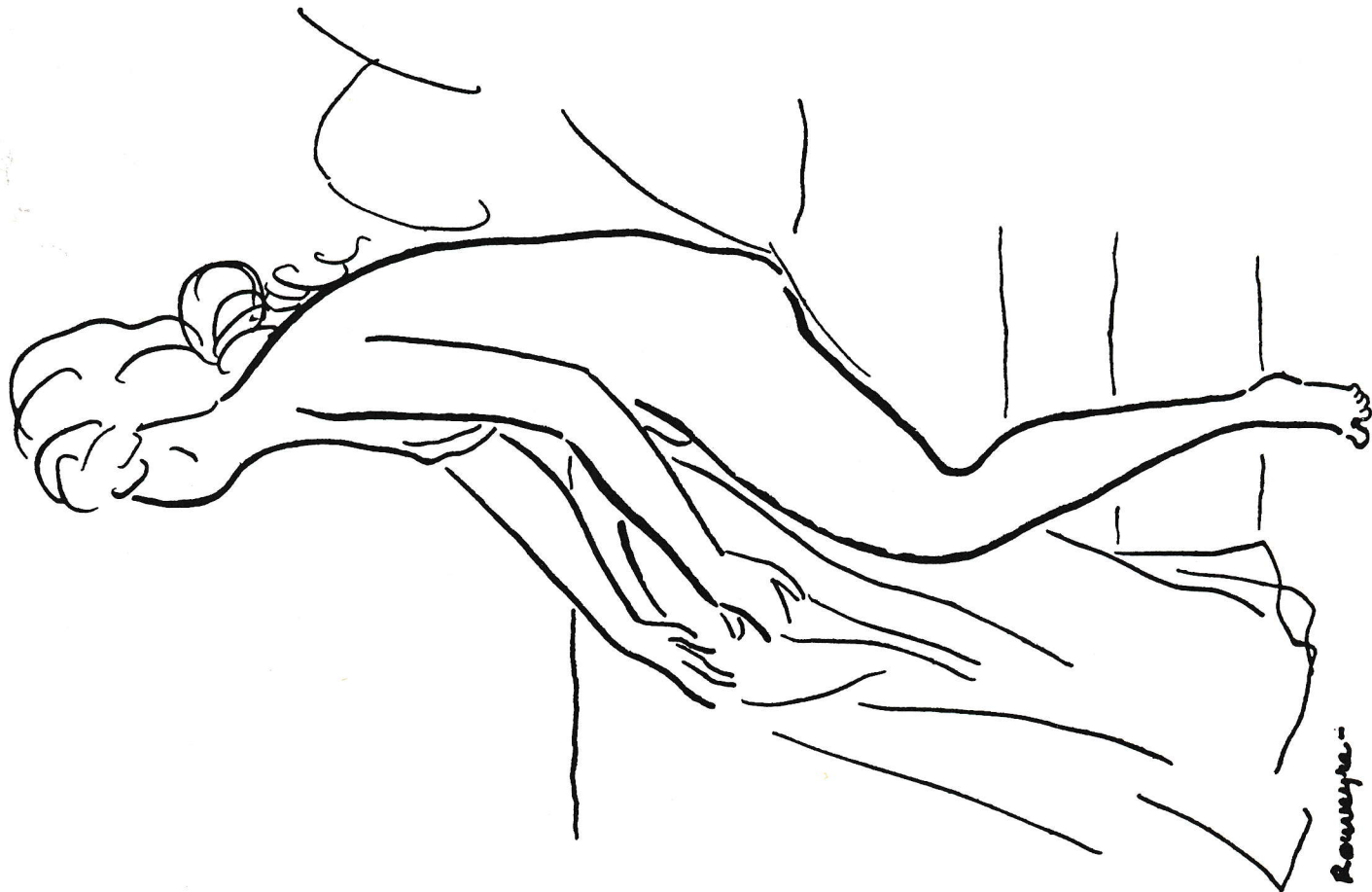
man-Paul inför en bred och fordrande publik.

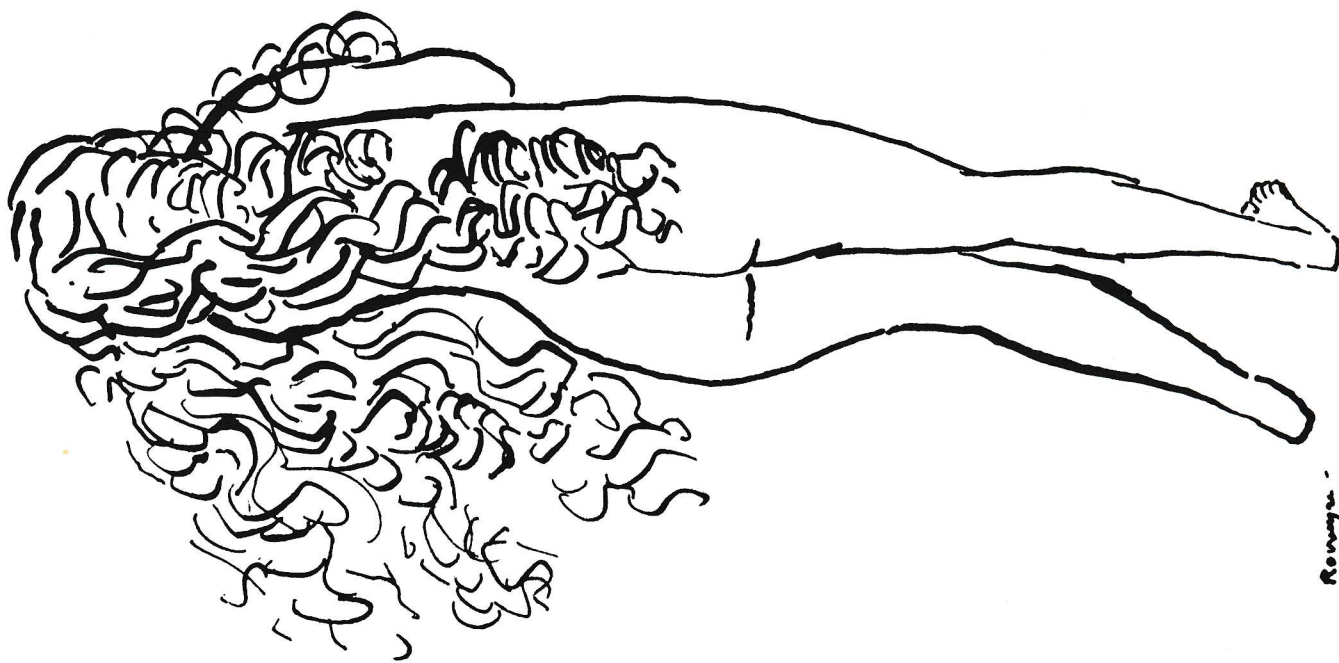
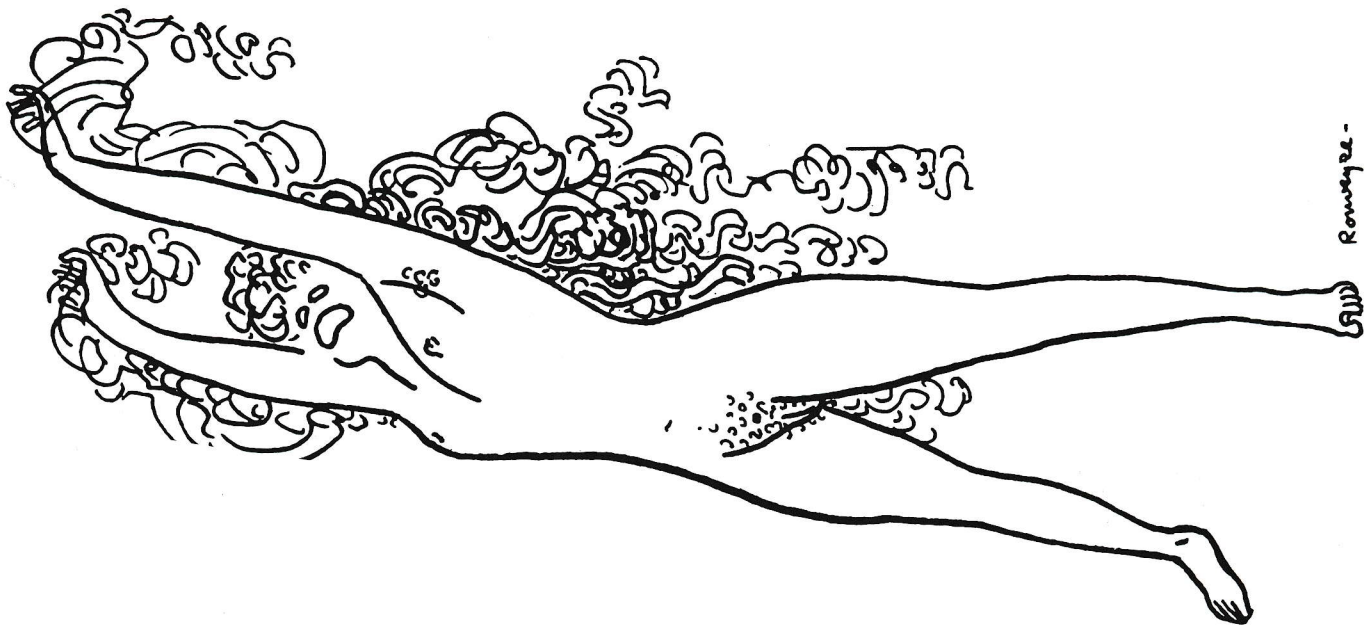
Hans teckningar av scenens storheter var inte menlösa. Han hade skärvan i ögat och var satiriker. Satir kräver mer. Där räcker inte formbegåvningen; till det behövs både intelligens och kunskaper. Också hans kvinnostudier är mer än modellteckningar. De är karaktärer i Hogarths mening. Remy de Gourmont skrev om Rouveyre att han förmådde se kroppens muskler tvärs genom kläderna och se skelettet under köttet.

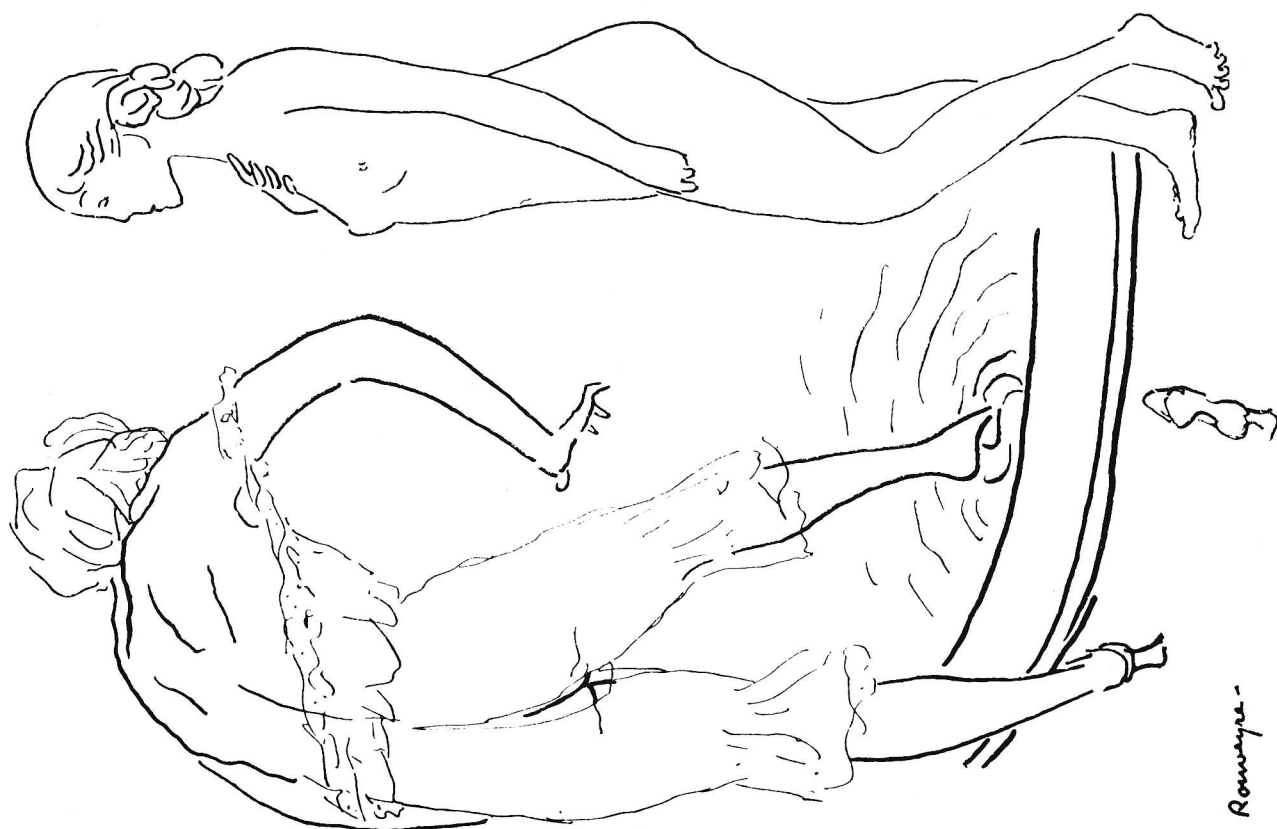
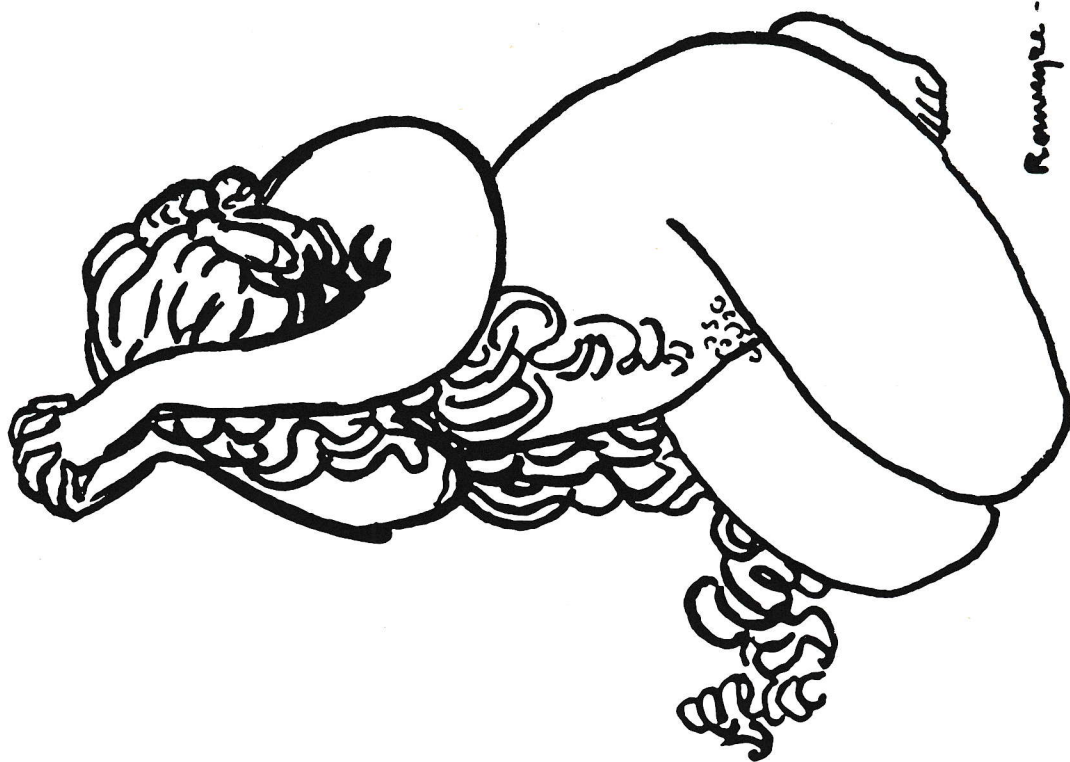
Det finns unga konstnärer som tror att de kan hoppa över modellteckning. Men dessa teckningar ur Rouveyres samling *Le Gynécée* från 1909 visar vikten av kroki och anatomi för att nå konstnärlig frihet.





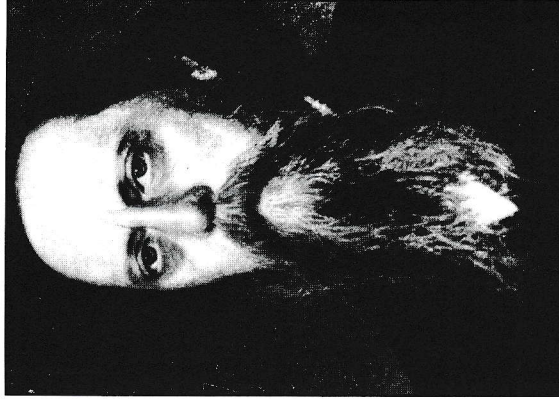






Saltykov-Sjtjedrin

en av den ryska satirens absolutaste mästare
av Rose-Marie Svartz



□ Samhällskritiken i Ryssland har sina rötter i 1700-talets författargeneration, men den tar ett rejält kliv framåt med Michail Evgrafovitch Saltykov (1826-1889), mer känd under sitt författarnamn Sjtjedrin. Om honom berättar här Rose-Marie Svartz.

Under Katarina den stora, som stod under inflytande av upplysningens olika tänkare, framväxte en reaktion i Ryssland mot tidens sedeslöshet och brist på högre ideal. Mest påtagligt tog sig denna strävan uttryck i frimurarrörelsen, där man kan finna författare som Novikov och Radistjev. Dessa två är exempel på den andliga vitalitet som präglade det litterära livet redan på Katarinas tid. De ställde öppet politiska tankar om livet och undgick inte Katarinas förkastelse.

Båda sattes i fängsligt förvar och befriades först efter hennes död. Det är betydande för dessa idealister och framtidssträvar i ett totalitär system att Radistjev slutligen tog gift, när inte heller Alexander

den I:s regering tydde på någon reformering av livegenskapen med dess fasor och andliga förnedring.

Saltykov var en senare representant för samma tradition. Han kom att bredda och fördjupa den samhällskritiska framställningskonsten och hans produktion är rikare än föregångarnas och alltid lika vitalt engagerande. Han förvånar alltid genom sitt outsinliga förråd av drågliga infall, som han satte i ett tidstroget socialt sammanhang.

Skall du Trezor! Skall du!

En sådan begåvning drog redan som 22-årig debutant myndigheternas ögon på sig med novellen *En komplicerad affär*. Det

var kort efter februarirevolutionen 1848 i Frankrike och de makthavande var alldeles särskilt på vakt.

Saltykov blev för den novellen sänd i förvisning till Vjatka, en obetydlig småstad i östra Ryssland, där han ålades en civil tjänst. Landsflykten varade i sju år. Under den tiden fick Saltykov utomordentliga tillfällen att göra sig bekant med de ämbetsmän som stod provinsguvernören närmast i ställning. Vid återkomsten till huvudstaden sammlade han sina intryck i *Landsorisskisser*, en bok som blev inledningen till hans berömmelse. Hela det läsande Ryssland talade om dessa skisser. Redan Gogol hade genomlyst den typiska ryska mentaliteten, men med Saltykov blev kritiken inriktad på det rutna administrativa systemet och ämbetsmannakåren och dess orättfärdiga ränksmidare ställdes i öppen dag.

Detta möjliggjordes tack vare den liber-

alisering av författarnas villkor som inträdde med Alexander II:s tillträde. Men satiren skulle aldrig ha tillåtits blomma så fritt om inte Saltykov också tagit hjälp av ett aisoiskt framställningssätt för att undgå censorens granskande ögon.

Detta inlindade och fabelaktiga språk ställde självfallet krav på läsarens förmåga att läsa mellan raderna. En fabel som *Den trogne Trezor* (1855) är ett ypperligt bevis på detta. Trezor står för hunden som fortfarande är bunden med en kedja - fri-murarrörelsens traditionella sätt att tro-gen sin plikt framföra öppen kritik av det rådande systemet. Hunden Trezor är tecknad så att den står som en representant för det slags människor, som inte drivs av ärelystnad eller egen vinning, utan som pliktstroget skaller vidare. Ännu ekar ljudet av Nikanors uppförande uppmaning: "Skall du, Trezor, skall du!" Och Trezor skaller vidare - bunden vid den för-

fattartradition som började redan på 1700-talet. Den tradition som skulle ge upphov till många ödelagda författarliv i det totalitära Ryssland fram till revolutionen. Bara för att sedan ge plats åt en annan ödeläggande och ödesdiger maktstruktur, som skulle diktera författarnas villkor allt framgent. Mot denna bakgrund förefaller Saltykovs författargäring inte mindre märklig och fantastisk.

Efter vistelsen i Vjatka, detta förträffliga exempel på småskuren borgerlighet och andlig stilje, övergav inte Saltykov sin statliga tjänst utan förblev ämbetsman. Två gånger var Saltykov vice guvernör och till och med guvernör i en provins. Inte förrän 1868 lämnade han ämbetsmannabanan för att tillsammans med Nekrasov bli medredaktör för månadsrevyn *Ote'chestvennija Zapiski*, som efter det att *Samtiden* blivit indragen, var det främsta organet för framskridna demokratiska tankar i Ryssland. Redaktörskapet varade till 1884 då även denna tidskrift undertrycktes. Vid den tidpunkten var Saltykovs hälsa bruten efter en elakartad sjukdom. Skrivande intill slutet dog han 1889.

Utan att kunna datera tillkomsten av berättelsen *Tomt prat*, där guvernören i en dialog med marskalken uttrycker tvivel om behovet av en guvernör, håller jag dock för troligt att den belyser Saltykovs egna erfarenheter. På ett mycket listigt sätt lyckas Saltykov att under samtalets gång avslöja den fatala okunnighet och oförmåga att ifrågasätta, som utmärkte ämbetsmännen i den ryska byråkratin. Även om den redan motsägelsefulla rubriken syftar på det paradoxala i en sådan allvarligt menad ansats från författarens sida.

Lika påtagligt som den här tidigare an-

tydda berättelsen är baserad på egna erfarenheter, lika uppenbart är att berättelsen *Krutogorsk* står för en småstad som Saltykov fått tillfälle att leva i och studera. I Krutogorsk går livet vidare i invanda fåror, nostalgiskt drömmande och lättjefullt. Men allt är sett ur ämbetsmannens synvinkel, där varken bönder eller andra små människors villkor får plats. Det är välmågan, den självbelåtenhet, som endast en trygg samhällsställning ger, som dikterar infallen i detta lilla stycke skön berättarkonst. Ironin och humorn finns där - om än väl dold i små iakttagelser och antydningar. Det är på grund av det slags retorik, som förekommer i denna berättelse, som man har anledning att instämma med både dåtida och nutida kritiker att Saltykov ibland förlorar sin udd.

Den idealistiske abborren

I en fabel, *Den idealistiske abborren*, lyckas däremot Saltykov framställa tankar som kom att genomsyra hela den revolutionära krets som medverkade till tsardömetts fall. Den diskussion, som föregriper händelseutvecklingen, försiggår som en dialog mellan abborren och gösen. Gösen förundras och fångas av abborrens visa tal tills gäddan som välbunderrättad representant för makt och myndighet anmäl sin ankomst.

"Jag tror på fredliga framsteg utan blodsgjutelse", säger den vise abborren till den ängsligt varnande, men ändå nyfikne gösen.

"Jag tror på harmonin och jag är djupt övertygad om att lyckan inte är en frukt av inbillning och att den förr eller senare kommer att omfattas av alla, kommer alla till del ... att godheten är den huvudsakliga drivkraften i livet ... gång efter gång visar sig tron på det goda och det godas

seger vara en betydelsefull och inflytelserik faktor i historien även om det ideala tillståndet ännu inte är uppnått".

Abborren kommer in på medborgerliga rättigheter när gäddan anmäler sin ankomst. Klockan sex följande morgon fortfar abborren oförskräckt sitt tal inför gäddan.

En för alla och alla för en, säger abborren och tillägger att det anstår en abborre att äta maskar och dylikt men inte fisk. Detta bör upphöjas till allmän lag, menar han. "Jag förväntar mig att rättvisan triumferar och att den starke inte längre förtrycker den svage, inte heller den rike den fattige".

Ett samhälle ska grundas där varje fisk har sin plats och gör sin plikt, profeterar abborren och kommer sedan in på frågan om arbetsfördelningen. Han påstår sig värdesätta gäddans naturliga förutsättningar och samtycker till att gäddan ska ha ett viktigare arbete än abborren med sin ringa förmåga.

"En för alla, alla för en, det är vad jag vill".

Till middagen utspinner sig följande konversation:

"Var och en åtnjuter frukterna av alla de andras och av vårt gemensamma arbete, det är allt", säger abborren.

Gäddan vänder sig till gårsen:

"Vad kallar de sådant tal nuförtiden?"

"Sishilism, ers höghet".

"Jag visste det", säger gäddan. "Jag har länge hört att abborren är en uppvigslare. Jaha, så det är en sådan fisk du är!"

Gäddan slår hotfullt med stjärten och uppmanar gårsen att ta abborren till fånga. När solen gått upp nästa dag och den tredje dispyten inleds är abborren svårt misshandlad, men utbrister ändå: "Känner Ni till betydelsen av dygd?"

På detta drar gäddan reflexmässigt in vatten och sväljer abborren utan den minsta avsikt att göra det.

"Det är på det viset våra dispyter slutar", kommenterar gösen det skedd - en allt för vanlig följd av trots och ohörsamhet.

Familjen Golovljov

Saltykov skrev en del träffande satirer då reaktionen tog överhand 1863. Det var då uppenbart att 1861 års reformer gynnat motsänderna till dessa reformer och att godsägarna skulle komma att tvinga in bönderna i ett nytt slavförhållande genom övertaxeringar och höga räntor. Detta skulle rent av leda den ryske bonden in i ett ännu värre elände.

Genom ett flertal satirer sökte Saltykov fånga denna samhällsklass. Till dessa hör t.ex. *En stads historia*, *En lantbos dagbok i S:t Petersburg*, *Brev från landsorten* och *Pompadorerna*.

Ryssland var vid den industriella revolutionens genombrott ett samhälle i omvandling. Järnvägsbyggande förekom i stor skala och nya områden togs i besittning. I detta arbete erbjöds enskilda osökta möjligheter att inveckla sig i privat företagsamhet. Dessa lycköskare, fyllda av framtidsoptimism och vinstintressen, skildrade Saltykov i *Herrarna från Tasj-kent*, där han också berörde det rätt betyddeslösa försöket att reformera domstolsväsendet. I denna samling skisser beskriver han företredarna för livsegenskapens tid som osunda, sorgliga, farliga och rent av ömkansvärda existenser.

Familjen Golovljov, Saltykovs enda egentliga roman, tillkommen 1880, har kommit att betraktas som "antitesen" till Turgenjovs adelsboskildringar. I denna roman ger Saltykov en utomordentligt

levande skildring av den förtuttnelse och förfallsprocess som utmärkte tillståndet i godsägarklassen.

Likaväl som det ideologiska budskapet är klart framställt i berättelsen *Den idealistiske abborren*, lika tydligt är det frånvaron av ideologisk medvetenhet, som leder till familjens undergång i *Familjen Golovljov*. *Den idealistiske abborren* kan därför betraktas som en pendang till den senare romanen.

Aldrig förr hade väl så skickligt adelsbristande moraliska ansvar skildrats. Den av krass vinningslystnad dikterade kampan för tillvaron, dvs att genom arrenden och annan taxering också fortsättningsvis suga ut de fattiga bönderna, är mycket belysande framställt.

Genom den skickligt genomförda psykologiska analysen, som röjer familjemedlemmarnas inre landskap, relationer, planer och spekulationer, blir romanen en fascinerande läsning. Läsaren fångas av det starka dynamiska inre spelet. Romanen överträffar utan vidare Turgenjovs romaner i djup och bredd. Det är också känt att Saltykov inte betraktade Turgenjovs romaner som fullvärdig litteratur. Ändå råkade ju även Turgenjev i onåd hos maktbarnarna och ålades för en tid förbud att lämna familjegodset innan han landsförvisades.

Den farsartade cynism, som genomtränger dialogen mellan de deltagande parterna i *Familjen Golovljov* blottlägger ett totalt förakt för medmänskliga värden. Jedusjka, arvegodsets förvaltare, är dess mest typiska exponent. Han skildras som en avundsjuk, hämndgriig förtryckargestalt.

”Jedusjka kunde snärja in hela världen i sitt nät av intriger, förtryck och förolämpningar”. Och för att belysa denna

makt- och kampmänniska och översittare, utarbetar Saltykov beskrivningen till en fulländad och psykologiskt inträngande betraktelse.

”Hela världen låg vid hans fötter - naturligtvis den enda värld, som var tillgänglig för hans fattiga världssåskådning. Varje motiv, hur enkelt det än var, kunde han variera i det oändliga och ta upp igen flera gånger, varje gång omarbetat på ett nytt sätt”

Denna upptagenhet med planer och projekt, och den fortskridande isoleringen, leder till att han förlorar sig i allt vidlyftigare abstraktioner. Han tappar greppet om det påtagligt närvarande och ser detta intet uppsluka hans inre. En kväll går han helt sonika ut i snöstormen i sin nattrock och kölden blir honom övermäktig och han dör.

Det hat som förs från modern till sonen och arvtagaren Jedusjka tillåts inte blomma ut, utan förgiftar hela samvaron och verkar som en splittrande kraft, som ödelägger familjelyckan. De känner sig under inflytande av en dirigent de inte kan identifiera. Hjälpöst åser de i närvaron av de sina sin egen förintelseprocess ta form och gestalt. Familjen Golovljov är bara en godsägarfamilj, men man kan mycket väl tänka sig flertalet sådana i samma process.

Samhällskritisk litteratur

Satiren är i Saltykovs tappning alldeles speciellt utformad och som *fabel* undgick den censureras ögon. Även om Saltykov som andra författare och dåtida kritiker, till exempel Belinskij, ställde anspråk på estetisk i framsällningen, övergav han ändå denna för att kunna föra fram ett angeläget budskap. Med sitt skrivande ville han framförallt gestalta, analysera och pe-

nettera den verklighet som omgav honom. Mot bakgrund av det allmänt rådande förtrycket, hyckleriet, ondskan och despotin, måste han med sin humanistiska grundinställning känt sig manad.

Man kan märka att han inte gjorde det lätt för sig. I valet av elementa befolkar han sin text på ett sådant sätt att läsaren får möjlighet att fanna alla de djup han vill frammana. Det är därför inte lätt att uppmärksamma allt han vill ha sagt, men om man lägger ner en del möda och eftertänksamt begrunder texten, förmår man ändå lista ut en hel del. Eftersom Saltykovs prosa är starkt bunden till ryssar och ryska problem och dessutom måste sättas i sitt tidstypiska sammanhang, medverkar även det till att göra hans konstitutivning svårtydd. Saltykov har av dessa anledningar inte blivit så känd i väst. Ur litteraturvetenskaplig synpunkt är han dock en allför intressant gestalt för att undgå uppmärksamhet. Det är framförallt hans metod, den aisopiska, som vore värd ett närmare studium.

Många andra bekännare av Fourier och St: Simon blev under samma tid tvungna att betala med sina liv som insats för sin frispråkighet. Dit hörde till exempel Tjernysjevskij. Som samhällskritiker utformade dock Saltykov aldrig något program, som Tjernysjevskij gjorde i romanen *Vad bör göras?* Detta kan ha varit främsta anledningen till att Saltykov, trots det uppenbara ifrågasättandet och den förekommande diskussionen, till sin död undgick censureras ögon.

I Saltykovs prosa finns en starkt upplevd vitalitet och intellektualitet med ett stänk av ironi, som måste ha tilltalat det över-skikt av människor som läste hans skrifter. Samtidigt fullföljde han arbetet mot sitt mål: att med sin insats verka för ett

bättre samhälle. Man kan således inte undgå det långtgående syftet med hans litterära skapande, att beröra saker av vikt och inte hemfalla åt skönskrift i allmänhet, brödskriveri.

Man kan inte heller undgå att fråga sig varför han övergav sin karriär som ämbetsman för en osäkrare tillvaro som författare. Var det inte just för att det konstruktiva draget i hans personlighet pockade på sin utlösning i en kreativ vardag som skribent och ett engagemang i livets allvarsfrågor? Detta är värt ett beaktande om man förleds att tro något annat om Saltykov som stridbar samhällskritiker.

NOTER

Belinskij, Vissarion Grigorjevitch, (1811-48) Ledande rysk litteraturkritiker, som haft en mycket stor betydelse för den ryska realistiska litteraturens utveckling. Relegerades 1832 från universitetet på grund av ett drama som angrep livegen-

skapen och levde därefter under svåra ekonomiska villkor. Från att ha stått under hegeliantskt inflytande tog han senare starka intryck av den franska socialistiska traditionen. Från 1840-talets början be- traktade han litteraturen som en social hävstång och understödde med kraft de unga realistiska 40-talsförfattarna. Under decennierna efter sin förtidiga död blev han den ryska ungdomens närmast avgudade ledare. På svenska finns Kurt Friedlaenders biografi *Belinskij och den ryska litteraturens guldålder* (1966).

Fourier, Charles, (1772-1837) En av de sk utopiska socialisterna. Han trodde att arbetet kunde befrias från tvång, elände och utsugning genom "falangstärer", ett slags frivilliga, kooperativa ekonomiska sammanslutningar, runt vilka samhälls- livet skulle vara löst organiserat. Varje falangstär skulle vara fri gentemot de övriga och dess medlemmar ha gemen- sam del i produktion, konsumtion och förvaltning.

Gogol, Nikolaj Vasiljevitch, (1809-52). Rysk författare. Bland hans mest kända verk finns novellsamlingen *Kvällar på en lantgård nära Dikanka* (1831), romanerna *Taras Bulba* (1835) och *Döda själar* (1842) och komedien *Revisor* (1836).

Nekrasov, Nikolaj Aleksejevitch, (1821-77). Rysk samhällskritisk författare och folklig poet, utgivare av tidskrifter med bidrag av Rysslands främsta författare. Hans mest kända större verk är det ofullbordade *Komu na Rusi zjiti chorosjo?* (Vem har det bra i Ryssland?).

Novikov, Nikolaj Ivanovitj, (1744-1818). Rysk publicist, bokförläggare och

filantrop, utgivare av bl a satiriska tid- skrifter och ett ryskt författarlexikon. På grund av sitt frimureri kom han i onåd hos Katarina den II och under åren 1792-96 satt han efter åtskilliga trakasserier in- spärrad i Schlüsselsburg för konstruerade förbrytelser.

Radisjtjev, Aleksandr Nikolajevitch, (1749-1802). Rysk ämbetsman och författare. För den 1790 utgivna *Resafrån Petersburg till Moskva*, som hänsynslöst kritiserade livegenskapen och dåtidens ryska förhållanden och väckte ett oerhört uppseende, dömdes han till döden. Straf- fet mildrades till förvisning till Sibirien. Efter frigivningen 1796 utarbetade han bl a ett förslag till reform av lagstiftning- en.

Saint-Simon, Henri de, (1760-1825). En av de sk utopiska socialisterna. Han såg det ekonomiska framåtskridandet som historiens drivkraft och menade bl a att den sociala problematiken skulle kunna lösas genom att naturvetenskapen på ett effektivt sätt togs i samhällets tjänst.

Tjernysjevskij, Nikolaj Gavrilovitj, (1828-89). Lärare, publicist och förfat- tare, verksam bl a i tidskriften *Den sam- tida*, i vars redaktion också Nekrasov och Turgenjev ingick. Sedan Nekrasov ställt sig på Tjernysjevskijs sida i motsättning till Rugenjev blev Tjernysjevskij mot slutet av 50-talet tidskriftens mest ton- givande redaktör. 1862 fängslades han anklagad för revolutionär verksamhet, satt två år i ensamcell i Peter-Pauls- fästningen i Petersburg och dömdes sedan till fjorton års straffarbete och livstids förvisning till Sibirien. I fängelset skrev han den utopistiska romanen *Vad bör*

göras? (svenska översättningar 1885 och 1983).

Turgenjev, Ivan Sergejevitch, (1818-83). Rysk författare. Bland hans mest kända verk kan nämnas *En jägares ant- eckningar* (1852), *Adelsnästet* (1859) och *Fäder och söner* (1862).

Den trogne Trezor

av Michail Saltykov

Denna fabel, som trycktes 1885, riktar sig mot de i alla väder regeringstroga tidningsmännen och närmast mot den reaktionära pressens vid denna tid ledande och allsmäktige kritiker Katkov.

Trezor tjänstgjorde som vakt vid ett spannmålsmagasin, som tillhörde Moskva köpmannen av andra gillet, Vorotilov, och han vaktade sin husbondes äodelar med vaksamma ögon. Han avlägsnade sig aldrig från hundkojan, han såg aldrig en skymt ens av Zjivodjorka, där magasinet var beläget. Från morgon till kväll sliter han i kedjan och skäller! Caveant concules! (1)

Han var mycket klok och skällde aldrig på egna utan bara på främmande. När husbondens kusk gick för att stjäla havre, som han brukade, viftade Trezor med svansen och tänkte: det är inte mycket han behöver, kusken! Men om någon gick förbi gården i något ärende, så hördes Trezor på långt håll: tjuvar, tjuvar!

Köpmän Vorotilov såg vilka tjänster Trezor gjorde honom och brukade säga: "Den hunden är ovärderlig!" Och om han någon gång gick förbi hundkojan på väg in i affären, sade han alltid: ge Trezor litet diskvatten! Och Trezor visste inte till sig av förtjusning: jag gör mitt bästa, ers höghet! vovv! vovv! sov lugnt, ers höghet ... vovv ... vovv ...!

En gång hände det till och med att

självaste poliskommissarien kom in på köpmän Vorotilovs gård. Trezor spände ögonen i honom och så satte han i gång ett sådant oväsen att alla kom utspringande, både husbonden och frun och barnen. De trodde att det var någon som försökte stjäla, men när de såg efter så var det ju en kär gäst!

- Välkommen, ers högvälborehet! Tyst, Trezor. Vad menar du, din racka! Känner du inte igen folk? Va? Ers högvälborehet! Nu skall vi väl ha litet vodka! Och en bit mat!

- Tackar så mycket. Det var en utmärkt hund ni har, Nikanor Semjonov! Välartad!

- En sådan hund! En sådan hund! Det är många människor som inte har så bra förstånd som han!

- Han kan skilja på mitt och ditt också; och hur bra är inte det nu för tiden!

Därefter tillfogade han, vänd till Trezor:

- Skall du, min vän, skall du! Nu för tiden måste människan också skälla som en hund, om hon vill visa sig från sin bästa sida.

Tre gånger provade Vorotilov Trezor innan han helt och hållet anförtrödde

honom sina äodelar. Han klädde ut sig till tjuv (det var förvånansvärt vad den kostymen klädde honom!), valde ut en mörk natt och gick in i magasinet för att stjäla. Första gången tog han med sig en brödkant - han tänkte fresta hunden med den - men Trezor nosade på brödkanten och högg honom i vaden! Andra gången kastade han åt Trezor en hel korv: "Ta den, Trezor, ta den!" Men Trezor slet av honom rockskörtet. Tredje gången tog han med sig en flottig rubelsedel och trodde att hunden skulle låta sig mutas med pengar, men Trezor var inte så enfaldig, han började föra ett sådant oväsen att kvartarets alla hundar kom springande och undrade hur det kom sig att han skällde på sin egen husbonde.

Då samlade Vorotilov allt husfolket och sade i allas närvaro till Trezor:

- Jag anförtror dig, Trezor, allt vad jag äger och har: både hustru och barn och äodelar. Du skall vakta dem! Ge Trezor litet diskvatten!

Aningen det nu var för att Trezor förstod husbondens beröm eller om han bara skällde i enlighet med sin hundnatur så att det lät som om skallet hade kommit ur en

tom tunna - men från den dagen blev han som en hund skall vara. Han sover med ett öga och med det andra ser han efter att ingen kryper in under porten, ty då hoppar han upp, så lägger han sig igen, men raslar ändå med kedjan, som om han ville säga: här är jag! Man kan glömma att ge honom mat men det är han till och med glad åt: om man skulle ge en hund mat varje dag så kunde det ju hända att han lägger på hullet på en vecka! Drängarna kan ge honom sparkar - också där ser han en nyttig varning, ty om man inte skulle slå en hund, så skulle han ju rätt som det är glömma till och med sin husbonde.

- Oss hundar måste man behandla strängt, resonerade han, slå bara, vare sig det finns orsak eller inte, det blir en läxa i förskott! Det är så vi hundar blir riktiga hundar!

Kort sagt, han var en hund med principer, och han höll sin fana så högt, att övriga hundar bara tittade på honom och sedan stack svansen mellan benen - en sådan badare du är!

Hur mycket Trezor än tyckte om barn så föll han inte ens för deras frestelser. Det kunde hända att husbondens barn kom

fram till honom och sade:

- Kom med oss och promenera, Trezor!
- Det kan jag inte.
- Vågar du inte?
- Vågar gör jag nog men jag har inte rätt att göra det.

- Kom, din dumbom! Vi ska släppa ut dig tyst och försiktigt... Det är ingen som ser det!

- Men samvetet?

Trezor sticker svansen mellan benen och gömmer sig undan frestelsen i sin hundkoja.

Hur många gånger kom inte tjuvama överens om att "ta med ett album med vyer över Zamoskvoretje" (2) åt Trezor; men han lät sig inte förledas av det heller.

- Jag behöver inga vyer, sade han, på den här gården är jag född och här kommer jag att sluta mina dagar - vad behöver jag för vyer! Ge er iväg innan det händer en olycka!

En svaghet hade Trezor: han älskade Kutka, djupt, men inte beständigt, bara tidvis.

Kutka bodde på samma gård och var också en snäll hund, men hade inga principer. Hon kunde skälla en stund och sedan sluta upp utan någon särskild orsak. Därför hölls hon inte som bandhund utan bodde mest i husbondens kök och var tillsammans med husbondens barn. Många godbitar hade hon ätit i sin dag och aldrig hade hon delat med sig åt Trezor; men Trezor förebrådde henne inte det ringaste för det; hon var ju dam och då skulle hon ju äta det som var gott! Men när Kutkas hjärta började tala, gnällde hon svagt och kraftsade med tassens på köksdörren. När Trezor fick höra detta svaga gnäll, stämde han upp ett sådant ursinnigt och, så att säga, karaktäristiskt tjut att husbonden, som förstod vad det

betydde, själv skyndade att ta hand om sina ägodelar. Trezor släpptes lös och i hans ställe sattes gårdskarlen Nikita. Men upprymda och lyckliga sprang Trezor och Kutka till Serpuchovporten.

Under dessa dagar blev köpman Vorotilov så arg att han slog Trezor obarmhärtigt med en hundpiska när denne en morgon återkom från sin utflykt. Och Trezor erkände tydligen sin skuld, ty han kom inte springande till sin husbonde med näsan i vädret som tjänstemän brukar när de gjort sin plikt utan kröp till hans fötter ödmjukt och med svansen mellan benen; och han töt inte av smärta under pisksnärtarna utan gnällde svagt: mea culpa, mea maxima culpa! I själva verket var han alltför klok för att inte förstå att husbonden förbisåg visa förmildrande omständigheter när han handlade på detta sätt; men samtidigt kom han genom logiskt resonemang till den slutsatsen, att om man inte skulle slå honom vid sådana tillfällen så skulle han otvivelaktigt upphöra att vara en hund.

Men vad som var särskilt värdefullt hos Trezor, det var den fullständiga frånvaron av ärelystnad. Man vet inte om han hade någon uppfattning om högtider och om att köpmännen har för vana att ge gåvor åt sina trogna tjänare vid högtiderna. Det gjorde det samma om det var Nikanor ("hans" namnsdag) eller Anfisa ("hennes" namnsdag) - han sprang och slet i sin kedja precis som på vardagarna!

- Tig din otäcking! ropar Anfisa Karpovna åt honom. Vet du inte vad det är för dag i dag?

- Nå, lät honom skälla, skämtar Nikanor Semjonov till svar. Det är hans lyckönskningar på namnsdagen! Skall du, Trezor, skall du!

Bara en gång vaknade inom honom

något som liknade ärelystnad - det var när man på begäran av stadens herde band en koskälla om halsen på husbondens ko Rochla, som brukade stängas. Sanningen att säga avundades han henne när hon gick på gården och pinglade.

- Så fint du har fått. Men varför har du fått det? sade han bittert till Rochla. Din enda förtjänst är att de mjölkar ur dig en halv spann mjölk om dagen, men vad är det egentligen för förtjänst! Mjölken har du ju, det beror inte på dig; om de ger dig bra med mat så mjölkar du bra, om de ger dig dåligt så slutar du upp att mjölka. Du lägger inte två strån i kors för att tjäna husbonden och ändå blir du belönad på det sättet! Men jag jaktar dag och natt på eget initiativ, motu proprio, hinner aldrig äta färdigt, får aldrig sova ut, tills jag blivit hes av oro - men mig har de inte slängt åt en skallra ens! Där ser du, Trezor, hur man lägger märke till dina tjänster!

- Men kedjan då? fann Rochla till svar.

- Kedjan?!

Då först förstod han. Dittills hade han trott att kedjan bara var en vanlig kedja, men det visade sig att det var något i stil med ett frimurartecken. Att han följaktligen var belönad redan från början, belönad redan vid den tidpunkt då han inte hade förtjänat något alls. Och att han från och med nu bara borde drömma om en sak: att man skulle ta av honom den gamla sonderrostade kedjan (han hade redan slitit av den en gång) och köpa en ny, stark.

Och det var som om köpman Vorotilov hade lyssnat till hans på samma gång blygsamma och ärelystna åstundan: när det led mot Trezors egen namnsdag köpte han en alldeles ny, fint smidd kedja och fäste den vid Trezors halsband som en överraskning. Skall, Trezor, skall!

Och han satte igång att skälla med det

godmodiga, ljungande skall som de hundar har, för vilka den egna lyckan är det samma som att det magasin, som husbonden satt dem att vakta, förblir orört.

I stort sett trivdes Trezor utmärkt, ehuru det naturligtvis inte gick utan sorger emellanåt. I hundarnas värld liksom i människornas spelar lättja, bakslughet och avundsjuka en roll, som rätteligen inte anstår dem. Ofta fick Trezor känna avundsjukans tagg; men han var stark genom att han visste sig ha uppfyllt sin plikt och fruktade ingen. Och det var inte alls inbilskhet från hans sida. Tvärtom, han skulle vara den första att avstå sin plats åt vilken som helst nykommen byracka, om denne bara kunde bevisa sin överlägsenhet. Ofta tänkte han också med oro på vem som skulle inta hans plats den dag då ålderdomen eller döden satte en gräns för hans outtrötthet... Men, o ve! I hela den väldiga flock av degenererade och sönderskällda hundar, som bebodde Zjivodjorka, fann han uppriktigt sagt inte en enda som han med övertygelse skulle kunna peka på och säga: där är min efterträdare! När därför intrigmakarna hittade på att till varje pris förringa Trezor i köpman Vorotilovs ögon nådde de bara ett enda resultat, och därtill ett för dem alls inte önskvärt resultat: de riktade uppmärksamheten på hundtalangernas allmänna dekadans.

Ofta kom avundsjuka byrackor ensam-ma eller i små flockar in på köpman Vorotilovs gård, satte sig på något avstånd och började utmana Trezor till kraftmätning. Då började ett skällande som satte skräck i allt husfolket, men husbonden lyssnade nyfiket, ty han förstod att den tid var nära då även Trezor skulle behöva en medhjälpare. I denna ursinniga kör framträdde röster som inte var så

dåliga, men någon som skulle kunna få magen att värka av fasa hörde man inte av. En och annan byracka visade ovanliga färdigheter men antingen skällde de för mycket eller för litet. Vid sådana kraftmätningar teg vanligen Trezor som för att ge motståndarna möjlighet att yttra sig, men mot slutet kunde han inte hålla sig längre utan förenade sitt egna och otvungna skall med det allmänna skallet, i vilket varje ton vittnade om falsk anspänning. Detta skall avlägsnade genast allt tvivel. När kokerskan fick höra det kom hon utspringande ur köket och hällde hett vatten över intrigmakarnas ledare. Men åt Trezor hämtade hon litet diskvatten.

Inte desto mindre hade köpmän Vorotilov rätt när han påstod att inget är evigt under solen. När Vorotilovs biträde en morgon gick förbi hundkojan på väg till magasinet fann han Trezor sovande. Det hade aldrig hänt förr med honom. Om han någon gång hade sovit - och det hade han sannolikt gjort - så hade ingen vetat om det och i varje fall hade ingen påträffat honom sovande. Naturligtvis var inte biträdet sen att rapportera denna ovanliga händelse till husbonden.

Köpman Vorotilov gick själv ut till Trenzor och kastade en blick på honom. Och då han såg att denne skuldmедvetet svängde med svansen som om han ville säga: jag förstår inte själv hur en sådan malör kunnat hända mig! sade han utan vrede, med en röst som var full av deltagande:

- Jaså, din gamle krake, du är färdig för köket? Har du blivit gammal och svag? Gott! Du kan göra tjänst i köket också.

Till att börja med beslöt man emellertid att begränsa sig till att skaffa en medhjälpare åt Trezor. Det var ingen lätt uppgift; inte desto mindre lyckades man efter mycket besvär vid Kalugaporten fin-

na en viss Arapka, som hade ett stadgat rykte.

Jag skall inte beskriva hur Arapka kom att erkänna Trezors auktoritet och utan villkor underordnade sig honom, hur de båda blev vänner, hur Trezor med tiden definitivt överfördes till köket och hur han trots detta brukade springa ut till Arapka och självupproffrande lära honom en äkta köpmanshunds maner . . . Jag skall bara säga en sak: varken sysslolösheten, överflödet på godbitar eller Kultas närhet kunde få Trezor att glömma de hänförliga stunder då han satt fastkedjad och skälvande av köld i de långa vinternätterna.

Tiden gick emellertid och Trezor åldrades allt mer och mer. På hans hals bildades en stor svulst som tyngde ned hans huvud till marken så att han endast med möda kunde stå på benen; ögonen såg nästan ingenting, öronen hängde orörliga, pälsen blev tovig och föll av i testar, ap-titen försvann och den kyla som den stackars hunden alltid kände kom honom att hålla sig intill ugnen.

- Det får ju bli som ni vill, Nikanor Sem-jonyti, men Trezor har börjat bli skabbig, rapporterade kokerskan en dag till Voroti-lov.

Den gången sade köpman Vorotilov inte ett ord. Men kokerskan gav sig inte och vecka senare rapporterade hon åter:

- Jag är rädd att barnen tar skada när de kommer nära Trezor. Han har blivit alldeles skabbig.

Men även denna gång teg Vorotilov. Då kom kokerskan inspringande två dagar senare och förklarade att hon inte stannade en minut om inte Trezor togs bort ur köket. Och eftersom kokerskan lagade gris med boveteffyllning på ett mäterligt sätt och Vorotilov var vanvetligt förtjust i denna rätt var Trezors öde avgjort.

- Det var inte det jag hade ämnat Trezor till, sade köpman Vorotilov med eftertryck, men ordspråket talar tydligen sant: är man en hund så får man dö som en hund. Ta och dränk Trezor!

Och så fördes Trezor ut på gården. Allt tjänstefolket kom för att se den trogne hundens dödskamp, till och med husbondens barn satt i fönstret. Arapka var med och när han fick se sin gamle läromästare viftade han vänligt med svansen. Trezor

kunde knappt röra på benen av ålderdomssvaghet och begrepydligt inte vad det var fråga om; men när han började närma sig porten svek honom krafterna och man måste släpa honom i nackskinet.

Vad som sedan hände - det förmåler inte historien, men Trezor kom inte mer tillbaka.

Och inom kort hade Arapka helt förjagat Trezors bild ur köpman Vorotilovs hjärta.

Övers. C. G. Martinsson

Noter:

Av Saltykov har på svenska utkommit:

(1) Må konsulerne ta sig i akt - bruklig fras i romerska senaten då konsulerne tilldelats diktatorisk makt.

(2) Zamoskvoretje - stadsdel i Moskva, på andra sidan Moskvaflo den från Kremli präknat; känd som köpmännens speciella stadsdel.

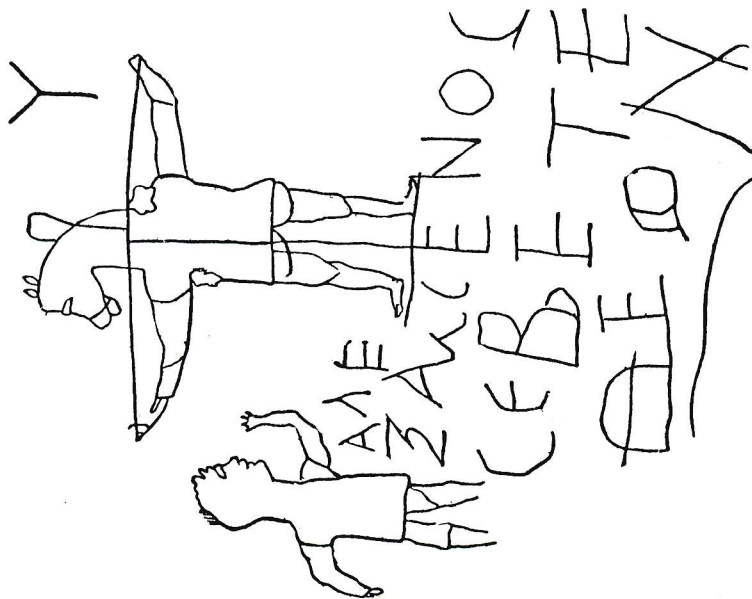
Familjen Golovljov. Roman. Övers.
från ryskan av Gunnar Gunnarson. 433 s.
Stockholm Norstedts 1933.

Oskyldiga berättelser. Övers. av C. G. Martinsson. 130 s. Stockholm Tiden 1949. (Ryska klassiker.)

Småstadslif. Berättelser och skizzer. Öfvers. från ryskan av Alfred Jensen. 169 s. Stockholm Geber 1890.

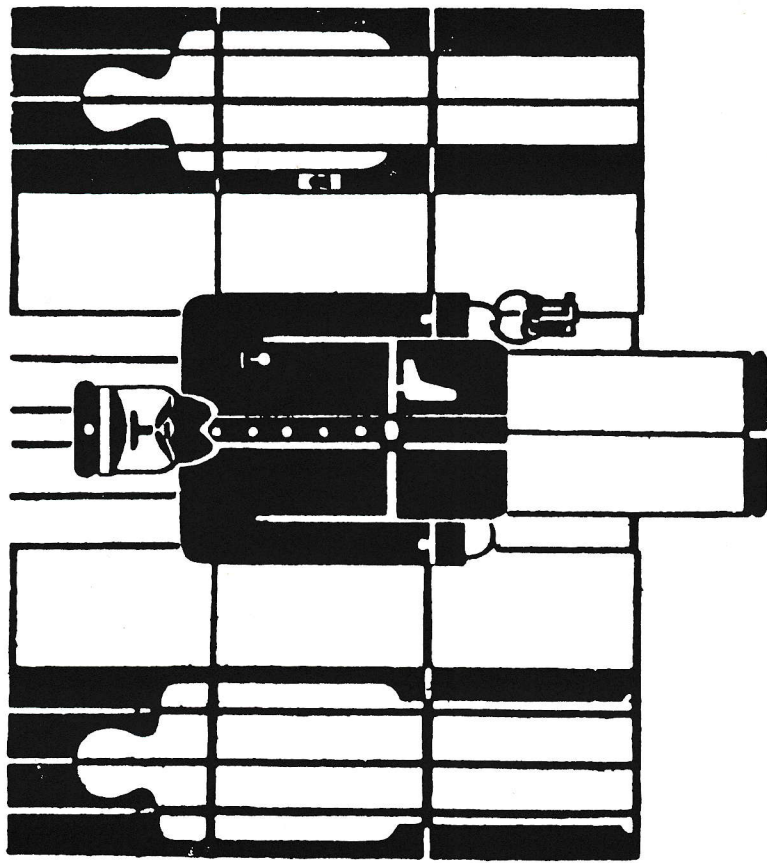
Broby-Johansens sista bok

av Eske K Mathiesen



På en av Broby-Johansens berömda konstarter på Vrå Højskole i Vendsyssel var vi för många år sedan några stycken som vid avslutningen kom på att vi ville bekransa honom. Eftersom vi inte kunde få tag på lagerblad, flätade vi en krans av prydnadsblomster från trädgården blandade med morötter och rödbetor. Vi tyckte att en blandning av prydnad och nytta här var på sin plats. Jag kan ännu se den gamle krigsbussen framför mig, milt leende inne i rynkorna, och med en morot vippande vid vänstra örat.

Nu är Broby död, 86 år gammal. Men alldeles innan han dog hann han bita ifrån en sista gång med boken *Testamente* (Forlaget Vindrose, ISBN 87-7456-300-9). Också denna bok är en blandning av prydnad och nytta. I samtalsform dryftar Broby här några av de stora problemen: Vad är sanning? Finns Gud? Mirakler och naturlagar, Döden och det eviga livet, Jesus kontra Kristus, Kristen moral, Djävul och helvete, Krig, Meningen med livet, Frihet-Jämlikhet, Revolution, Är konst lyx? Farväl Danmark, Goddag



Norden. Det sista kapitlet är ett förslag till att skapa en gemensam nordisk ordbok. *Testamente* fogar väl inte något nytt till bilden av Broby. Men boken rymmer hans speciella muntliga, både bryska och ömma, ton. Den som anser att mycket av hans författarskap är omöjligt att undvara bör naturligtvis läsa denna bok. Särskilt i sitt esse är Broby när han ger sig på prästerskapets och religionens allians med maktthavarna och när han, jag vet inte för vilken gång i ordningen, talar för arbetets välsignelse. Boken *Testamente* skulle

inte vara en riktig Broby-bok om den inte väckte debatt, och åtskilliga socialister kommer nog att protestera när den gamle bolsjevikern hävdar, att det som avgör om man verkligen är socialist är, om man är för eller emot Sovjetunionen.

Det är märkligt att skriva om en Broby-bok utan att kunna se fram emot ett ilsket brev från författaren. Broby hade sina egenheter men det var frisk luft omkring honom.

Övers. Margareta Zetterström

BOKANMÄLNINGAR

grafisk form: Gunilla Karlsson

Ansvariga:

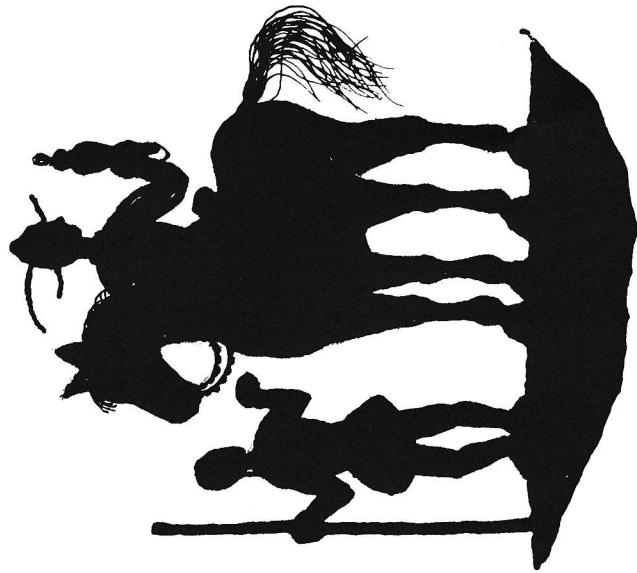
Lars Andrée

Marianne Fors

Fridhemsgatan 46 B

852 42 SUNDSVALL

Tel. 060 - 11 70 24



ill. Kaj Stuart-Beck

Johan Andreasson, Daniel Atterbom, Bosse Bergman, Rolf Classon, Jean-Pierre Frey, Erling Frick m fl. BOKEN OM SERIER. Rikt ill. 198 s. Hammarström &   berg 1986. Pris: ca 150:-

ISBN 91-7638-064-5 inb
91-86476-09-2 hft
I den utmärkta *Boken om serier*, som   r fyllt av illustrationer i både färg och svartvitt, har flertalet av landets ledande serieexperter skrivit en eller flera artiklar och betraktat fenomenet serien ur sina egna personliga synvinklar. Tidvis blir det lite högtravande och sv  rl  st, med mycket av djupgående analyser. Men mestadels   r l  sningen både intressant och rolig. Den

tecknade serien behandlas med den värdighet som den förtjänar, och inte som ett exempel på sk  rpkultur.

Läsaren får ta del av den tecknade seriens historia och utveckling. Man får veta hur serietecknarna arbetar och vilka knep de använder för att få    liv i serierutorna. Mycket intressant är artikeln om serierutornas bildspråk och symbolik.

Patrik Nilsson



Lars Forssell och Carl Fredrik Reuterswärd. VISA STENAR. III. 96 s. Bonniers 1987. Pris: ca 322:-

ISBN 91-0-047317-0
Från trottoaren mellan Café de Flore och Aux deux Magots i Paris ser jag det smala hotellet, där Lars Forssell och Carl Fredrik Reuterswärd blev vänner en gång för trettio år sedan. Hotell Taranne har inte samma standard som n  r de låg på golvet och skrev boken *Cyrano*. Nu kostar rummen 500 franc per natt. Men *Cyrano* kommer aldrig ut. Bilderna och manus försvunnit, en dikt blev kvar. Nu kommer istället *Visa Stenar* med 14 dikter från Forssells tidigare samlingar och med nya illustrationer av Reuterswärd. Klassiska personifikationer Döden, Ondskan, Kärleken och Tystnaden f  r ny gestalt. Mörkrets f  rja hämtas från parnassen liksom Demostenes och kiselstenarna. Reuterswärds penselstreck blir kraftfulla i svart och rödsvart, men lite vattniga i blått och grönt istället för mäktigt tunga. Stilig grafisk formgivning.

Anne Lidén



Carlos Fuentes. *DÄR LUFTEN ÄR KLARAST*. Övers. Annika Ernstson. 446 s. Stenströms 1987. Pris: ca 217:-

ISBN 91-86600-35-4
Carlos Fuentes. *DEN GAMLE GRINGON*. Övers. Elisabeth Helms. 200 s. Stenströms 1986. Pris: ca 142:-

ISBN 91-86600-26-5
Vart tog den mexikanska revolutionen vägen? Och de mexikanska revolutionärerna? Hur ska man förstå det mexikanska samhället av idag? Detta är några av de frågor som går som en underström i romanen *Där luften är klarast*.

Hur ska ett samhälle skildras, med sådana oerhörda skillnader mellan fattig och rik, mellan stad och landsbygd, där framtiden och historien är lika närvarande, där aztekiska myter, spansk kolonialism, fransk l'ancien régime och amerikansk cocakolonialism rörs ihop i samma gryta?

Fuentes lyckas över förväntan. Under några korta dygn i dagens Mexico City speglar han hela den mexikanska historien från slutet av 1800-talet till idag. Han låter oss möta människor från alla skikt i samhället, från horan i slummen till finansvalpen.

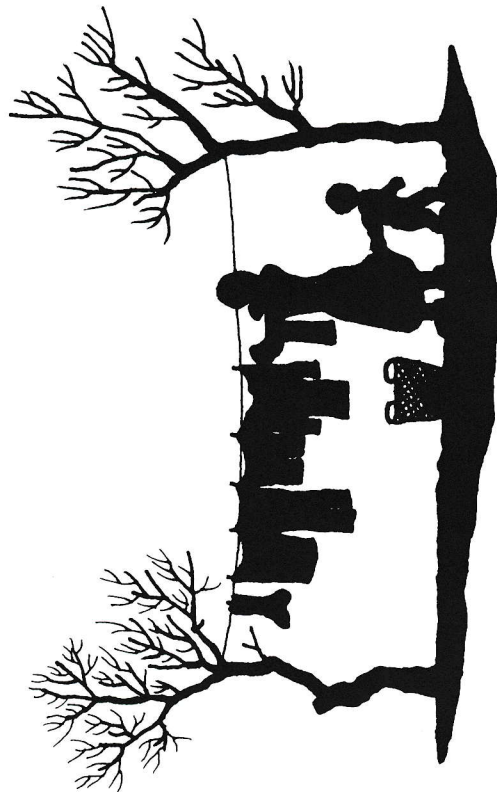
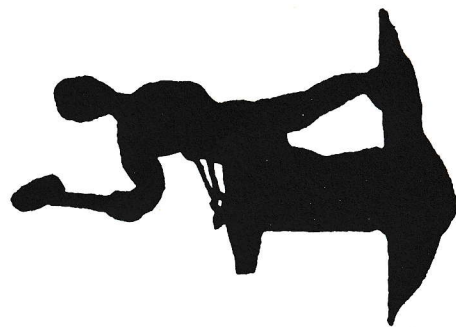
Fuentes är en god berättare och översättaren har lyckats bra med att överföra Fuentes intensiva prosa till svenska.

I *Den gamle gringon* berättar Fuentes historien om den amerikanske författaren

och journalisten Ambrose Bierce, känd som pessimist och cyniker, som 1914 rider över den mexikanska gränsen för att söka upp Pancho Villas soldater.

Berättelsen kretsar kring Bierce, Tomas Arroyo, en av Villas soldater, och en amerikansk barnsköterska, Harriet Winslow. Det blir en kollision mellan olika kulturer, men så värst mycket klokare vad gäller den mexikanska revolutionen blir man inte. Som skildring av Mexico väger den lätt jämfört med *Där luften är som klarast*.

Hans Olsson



Stig Jägerskiöld. *OSKULD OCH ARSENIK*. C.J.L. Almquist i den europeiska krisen 1848—1851. 396 s. Bonniers 1987. Pris: ca 177:-

ISBN 91-0-046951-3
Jägerskiöld fortsätter här sin plädering för Almquists oskuld. Almquist lade aldrig arsenik i havresoppan! Däremot var han en lämplig måltavla när den härskande klassen efter 1848 skulle kompromettera liberalismens och den gryende socialismens idéer.

Jägerskiölds plädering är detaljrik och övertygande. Han visar att Almquists ekonomi inte alls var så dålig som hittills hävdats, att en viss piga "placerats" hos ryttmästaren med uppgift att kasta stöld- och mordmisstankar mot Almquist, att litterära citat åberopades som "bevis" för Almquists skuld men att *verkliga* bevis aldrig förelegat.

Jägerskiöld förklarar också Almquists flykt. Giftmord var belagt med dödsstraff! Almquist visste att i Sverige väntade honom bara "orättvisa och partiskhet". Därför tog han — liksom många andra radikaler i reaktionens Europa — sin tillflykt till Nya Världen och ett liv i frihet.

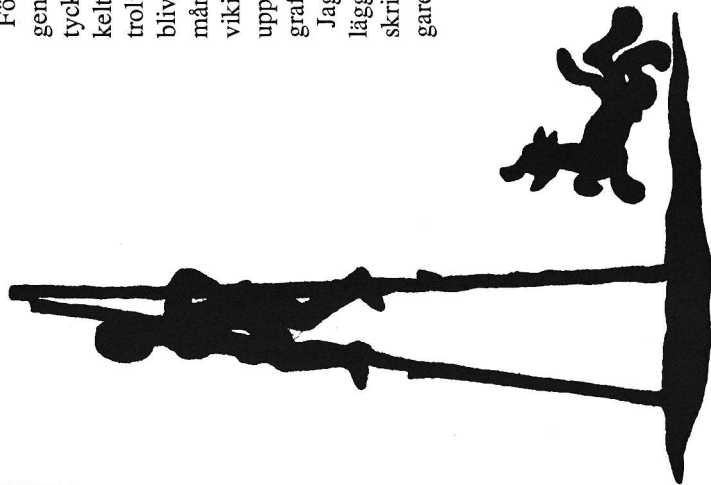
Margareta Zetterström

man föröfrigt inte veta mycket. Författaren förlorar sig snart i deras mytologi och religiösa föreställningar.

Föremålsåtergivningarna håller en genomgående hög kvalitet. Däremot tycker jag inte om de uppförstora, dunkelt romantiska naturfotografierna som, trots troligen i stämningsskapande syfte, har blivit en fluga i genren. I denna bok blir många av bilderna direkt vilseledande då vikingatidens religiösa känsla och naturuppfattning tolkas genom den nutida fotografens förvanskande optiska filter.

Jag kan inte finna att Magnussons bok lägger något väsentligt nytt till vad som skrivits eller avbildats på annat håll tidigare.

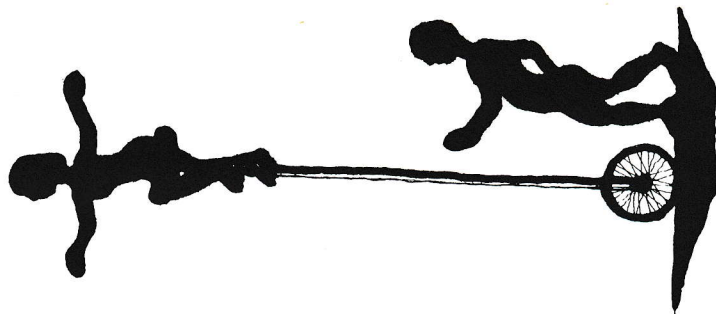
Mats Miljand



Magnus Magnusson. VIKINGEN. I mät
och verklighet. Förord Maj Odelberg.
Övers. Sören Warnstad. Foto Werner
Forman. 128 s. Rabén och Sjögren 1987.
Pris: ca 212:-

ISBN 91-29-58222-9

Originalupplagan av den isländsk-brit-tiske professorns bok, i presentbokens tjusigt stora format och glansiga utfädn, utgavs på engelska redan 1976. Ändå presenteras den som om den rynde näst nytt från forskningsfronten. Om vikingarnas verklighet — i motsats till, som den svenska titeln antyder, våra mytiska uppfattningar om den — får



72

Förr och Nu i din tidning?

Recenseras Förr och Nu i din tidning eller har du läst andra kommentarer om oss?
Klipp ur och skicka till Förr och Nu.

Gunnar Kieri. VAR SOM FOLK! Arbetsstugorna och Kieris kolsvarta syn I Norrbotten har det varit debatt kring starkultur 1987. Pris ca: 125:-

har inte fått så oemotsagd, men visst var det så här överheten på sina håll försökte "göra folk" av Tornedalens barn.

Catrin Rönmark

Gunnar Kieri. VAR SOMFOLK! Arbe-
tarkultur 1987. Pris ca: 125:-

ISBN 91-70142254

Gunnar Kieri drar fram minnet av de arbetsstugor för skolbarn, som funnits i Norrbotten. De var officiellt tänkta som ett slags elevhem, för att ge glesbygdsskolorna möjlighet till skolgång, men de in-
gick också i arbetet för att försvenska befolkningen.

Kieri skildrar en fruktansvärd miljö med barnplågande personal och stränga bestraffningar vid minsta förseelse. Det är otroligt att tänka sig att detta tilldrar sig på 1950-talet.

Det är som en halvdokumentär man får se boken. Den ger en intressant inblick i dessa frågor, men är tämligen torr som litterär skildring.





Bli medlem i Förr och Nu. Inträdesavgiften är
from 1984-06-01 100 kr.

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKEKETS KULTUR

Jayne Anne Phillips. YTTERFIL. 157 s.
Forum 1987. Pris: ca 152:-

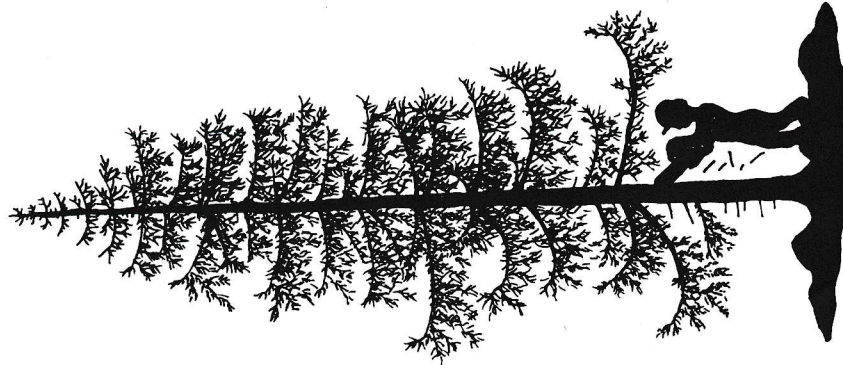
ISBN 91-37-09345-2
Den unga och redan uppburna författarinnan skriver en soignerad prosa, lika vågad som en studentexamensuppsats. Över de flesta textsjoken vilar också ett slags stämning av college och medelklassflickors typiska, lite viktorianskt färgade intresse för udda existenser.

Och detta har obegripligt nog kallats *dirty realism*!

Men Phillips riskerar absolut ingenting. Hon investerar ingen egen smärta, inga passioner eller egna ställningstaganden. Oftast intar hon en distanserad och garanterat ofarlig tittarposition. Ett undantag utgör berättelsen om syskonen Bess och



Mats Miljand



Warwick. Genom några episoder ur deras levnadsöden lyckas hon ge en solidarisk skildring av människors livsvillkor på den amerikanska landsbyden vid sekelskiftet. Ändå vet jag lika lite om författarinnan och vad hon vill när jag lägger ifrån mig boken, som när jag först tog upp den. Och övergår till att fundera över vad som fått kritikerna att brista ut i sina enfaldiga geniförklaringar.

Mørch väljer ett snävt personligt perspektiv och försöker få grepp på stan genom att kartlägga Manhattan gåendes. Först tvärsöver ön, 42th street, sedan Broadway rakt genom Manhattan från söder till norr. Walk, don't walk. Steg för steg lär hon känna den väldiga staden. Skissblocket är enda utrustningen och de snabba läckra skisserna återfinns på varje sida i boken.

Mørch kopplar ett personligt grepp på Manhattan och lyckas hålla det. Resultatet är en upptäcktsresa jag gärna följer med på. Walk, don't walk.

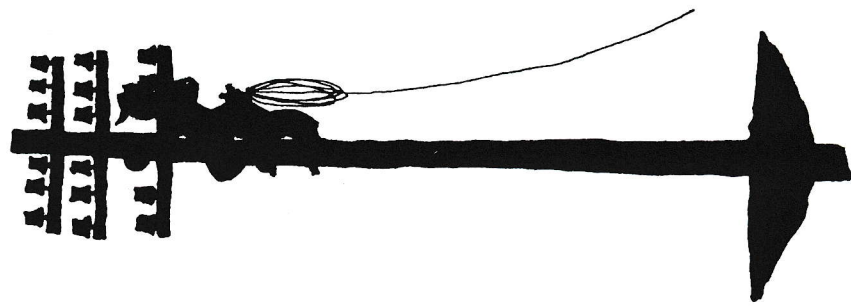
Staffan Glassel



Dea Trier Mørch. NÄR JAG UPP-
TÄCKTE AMERIKA. 215 s. Tiden 1988.
Pris: ca 152:-

ISBN 91-550-3285-0

Att upptäcka Amerika är en ambitiös målsättning. Att välja New York, en av världens mest spännande städer, och i praktiken koncentrera sig på Manhattan gör det hela mer hanterbart.





ständigt förekommande advokaten Pelle Svensson har sammanställt och bearbetat material från uppmärksamade rättsgångar och tidsningsdebatter till en diskussionsbok om det svenska rättssystemet.

I bokens första del behandlas hur rättssystemet är uppbyggt, vilka olika uppgifter som i lag tilldelas polis, åklagare, försvarare och domare samt frågor om rättssäkerhet.

Den andra delen, merparten av boken, ägnar Svensson åt målet mot den spiondömde Bertil Ströberg, målet mot den s k bombmannen och Johanfallet. Svensson var aktiv i de två senare fallen. Han var bombmannens försvarare i hovrätten och hade åklagarrollen i Johanfallet sedan föräldrarna väckt enskilt åtal. Han kommenterar målen, men låter även läsaren ta del av långa utdrag ur domar och ur Svenssons inlagor till Högsta domstolen för att förstå den att pröva bombmålet och Johanfallet.

Det som gör boken intressant är just möjligheten att läsa dokumenten, men även att jämföra hur Svensson resonerar i bombmålet respektive Johanfallet, mål i vilka han haft olika roller.

Förvånande är dock att förlaget inte sett till att boken genomarbetats bättre. Den första delen är rörig beroende på ständiga hänvisningar till de tre rättsfall som återges först längre fram i boken.

Åke Svensson

Pelle Svensson. RÄTTEN PÅ DIN SIDA? Hur fungerar rättsstaten. Ill. 299 s. Norstedts 1987. Pris: ca 182:-

ISBN 91-1-873272-0

Den debattglade och i massmedia



Povel Ramel. MIN ORDKYNNIGA PENNA. Allsköns Alster från Nu och Fjärran. 225 s. Norstedts 1987. Pris: ca 142:-

ISBN 91-1-871822-1

underhållare av högsta rang, men inte blir man automatiskt författare för det. Ramel har samlat ihop några lösa novellskisser, ett antal omogna sångtexter, lite ordekvilibristik samt ett par dussin mystiska teckningar.

Det finns ett ordspråk som lyder "skomakare, bliv vid din läst". När jag läser Povel Ramels bok tänker jag på detta kloka ordspråk. Han är en musikalisk

Nog finns det ett guldkorn eller möjligen två, men inte räcker det till en bok. Åter till pianot, Povel!

Staffan Glassel



Gamla nummer

Vi säljer gamla nummer av tidskriften till starkt reducerade priser! Betala 10 kr/lösnummer (30 kr/årgång) t.o.m. 1985 och 15 kr/lösnummer (50 kr/årgång) för årgångarna 1986-1987! Pg 35 60 72 - 9. Glöm inte att ange namn och adress på inbetalningskortet och vad du vill ha!

1982

- 1 Rewi Alley. Om träd och erosion i Kina
Jan Myrdal. Félix Vallotton
- 2 Anders Sundelin. Bildandet av nationalstaten Afghanistan
Jan Myrdal. Lucas Cranach. Upprorets grafiker

1984

- 1 Sven O Bergkvist. Den svenska artetadiktens betydelse
Anne Lidén. Sven Ljungberg, en medveten bildbyggare
- 2 Marina Stagh. Yousuf Idris - en frihetstörstande rebell
Anne Lidén. Estnisk grafik

3

- Jan Lindahl. Tegnér mot avfallet
Jan Myrdal. Bokkonstnären Alexei Ilitch Kravchenko

4

- Margareta Zetterström. Jean-Paul Sartre och Frihetens vägar
Anne Lidén. Sven Ljungbergs utsmäckning av Gottsunda kyrka

1983

- 1 Helena Henschen. Slöjden i skolan
Peter Ekström. Torsten Jurell
- 2 Brudbränning i Indien
Gun Kessle. Albert Dubout

3

- Philippe Bouguet. Om att översätta skandinavisk litteratur till franska
Jan Myrdal. Fallet Weber. Om den tyske grafikern A Paul Weber

4

- Lars Magnusson. Karl Marx och det ryska hotet mot Västerlandet
Ann-Katrin Lennartsson. Papper-sklipp - levande folkkonst i Yenan livsdrykan

Jan Myrdal. Henri- Gustave Jossots konst

1986

- 1 Debiprasad Chattopadhyaya. Frågan om den indiska vetenskapen
Gun Kessle. Eric Gill. Hantverkaren som skapare

1987

- 1 Jonas Hansbo. Dmitrij Pisarev
Jan Myrdal. Otte Skölds politiska teckningar
- 2 Temanummer om Jan Myrdal
Eske K. Mathiesen. Den danska grafikern Jane Muus
- 3 Jan Lindahl. Ordets Mäster Olof
Anne Lidén. Försvinnande - teckningar av Palle Nielsen
- 4 Einar Schlereth. Kvinnors ungdom i Tanzania
Staffan Glassel. Kaj Stuart-Beck, värmländsk keramiker

Redaktionsruta

Rättelse

I förra numret av Förr och Nu publicerade vi ett utdrag ur Franz Mehrings bok *Die Lessing-Legende*, närmare bestämt inledningskapitlet. Vi hävdade då att det var första gången ett avsnitt av Lessing-legenden publicerades på svenska. Fullt så dystert är dock inte läget. I Kurt Aspelins antologi *Marxistiska litteraturanalyser* (PAN/Norstedts 1970) ingår ett annat avsnitt ur Lessing-legenden, *Lessing i Hamburg* i översättning av Birgitta Sandberg. Om någon av Förr och Nu:s läsare känner till någon ytterligare översättning av Franz Mehrings verk är vi tacksamma för upplysningar.

Information

Vi har ett antal inbetalningskort där inbetalaren inte meddelat namn och adress: 139 80 - 8, 46 11 13 - 6310, 13 77 12 - 6, 46 06 05 - 0377, 45 05 19 - 5018. Dessutom har vi två inbetalningskort som saknar alla uppgifter, vår enda uppgift är postens datumstämplat: 87-11-25, 88-01-28. Vill ni som känner igen dessa postgiro- eller bankgironummer kontakta oss så att ni kan få era prenumerationsexemplar!